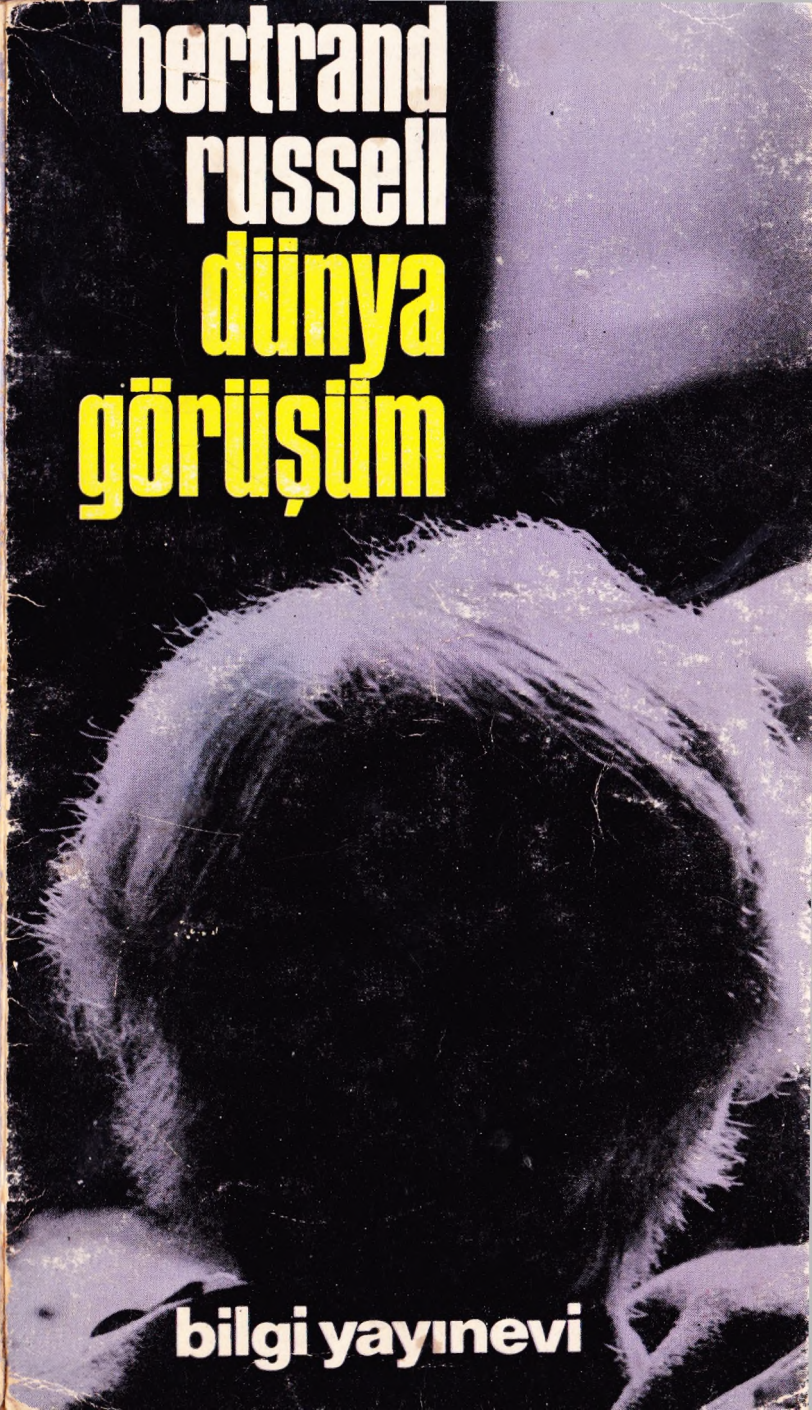
29

BERTRAND RUSSELL DÜNYA GÖRÜŞÜM

bertrand russell

dünya görüşüm

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI 29
DENEMELER, ANILAR DİZİSİ : 5

Birinci Basım
Eylül 1966

BİLGİ YAYINEVİ

Bertrand Russell
Dünya Görüşüm

Türkçesi
Cenap Yılmaz

Bilgi Yayınevi

Kapak Düzeni: Ozan SAĞDIÇ
Fotoğraf Ara GÜLER

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ 1966

İÇİNDEKİLER

1-	Felsefe	7
2-	Din	15
3-	Savaş ve Barışseverlik	23
4-	Komünizm ve Kapitalizm	32
5-	Tabu Ahlâkı	40
6-	Kudret	48
7-	Mutluluk	55
8-	Ulusculuk	64
9-	Kişinin Rolü	72
10-	Dargörürlük ve Hoşgörürlük	79
11-	H Bombası	86
12-	İnsanlığın geleceği	94

1. FELSEFE NEDİR?

Felsefe ne demek Lord Russell?

Bertrand Russell: Hayli tartışmalı bir soru. Sanmam ki iki filozof bu sorunuza aynı cevabı versin. Felsefe, henüz tam bilgi sahibi olamadığımız konularda spekülâsyon yapmak demektir diyeceğim. Bu benim düşüncem tabiî; başkası ne der bilmem.

Bilimle felsefe arasında bir ayırım görüyor musunuz?

B. R. – Genellikle bilim, ne biliyorsak odur. Felsefe de bilmediğimiz. Tanımlaması zor değil; bu yüzden her an felsefe sorularının bilim alanına aktarıldığını görmekteyiz.

Yani , belirli olan, açığa vurulan bir şey felsefe olmaktan çıkıp bilim mi oluyor?

B. R. – Evet. Felsefe etiketini taşımış pek çok şey, bu niteliğini yitirmiştir.

İyi felsefeden ne anlıyorsunuz?

B. R. – Gerçekte iki türlü kullanımı var felsefenin. Birincisi bilimsel bilgilerimize mal edemediğimiz konularda spekülasyona devam etmek; çünkü bilim, insanlığı ilgilendiren - ya

da ilgilendirmesi gereken konuların sadece pek küçük bölümüdür. Bilimin, hiç olmazsa şimdilik, bizi pek aydınlatamadığı daha pek çok ilginç nokta var; zaten bilinen bir şeyin dolayında hayaller kurmaya kalkmak bence yazıktır. Evren üstüne kafa yormak, varsayımlarla sınırlarını daraltmak, işte felsefenin uygulanabileceği alanlardan biri. Ama bence bunun kadar önemli bir diğeri daha var. O da bildiğimizi sandığımız, ama bilemediğimiz şeyleri göstermesi. Bu yönden felsefe soluğumuzu kesiyor, bilmemiz gerekeni düşünmeye iteliyor bizi, diğer yönden de alçak gönüllülüğe çağırıyor ve anlıyoruz ki bilgi sandığımız şeyler, her zaman bilgi değildir.

Maddî, sonuçlar veren bu spekülasyonların ne olduğunu söyleyebilir misiniz?

B. R. – Tabiî. Örneğin Yunan felsefesi, gerçeğe uygunluğu önce kontrol edilmezmiş gibi görünen varsayımlarla doludur. Ama bunlar değerlerini sonradan ortaya koymuşlardır. Atom geliyor aklıma. Maddenin küçük atomlardan yapıldığını ileri sürüyor Demokrit: İki bin küsur yıl sonra, bir telkinden de ibaret olsa, bu görüşün doğru olduğu ortaya çıktı. Örneğin Aristark'ı alın. Bu adam güneşin dünyanın çevresinde değil, dünyanın güneşin çevresinde döndüğünü ilk düşünendir. Ona göre, yıldızların gökte döner gibi görünmesi de, dünyanın hareketinden ötürüdür. Unutulan bu görüş iki bin yıl sonra, Kopernikle birlikte tekrar çıkıyor karşımıza. Oysa Aristark düşün-

mese idi belki bu, Kopernik'in aklına bile gelmezdi.

Bunda bir çeşit iç güdünün etkisini görüyor musunuz?

B. R. – Yok canım. Bu varsayımları ilk kez ileri sürenler: "Gerçek budur." diyemezlerdi ki. Olsa olsa "Gerçek belki de budur" diyebilirlerdi. Güzel bir bilimsel hayal gücü ile doğru kabul edilebilecek pek çok şey düşünebilirsiniz. Bilimin ruhu budur. Bir şeyi düşünmeye başlıyorsunuz, sonra da doğru olup olmadığını görmeye çalışıyorsunuz. Genellikte doğru değildir tabiî.

Demokrit'in atom kavramının Eflâtun için pek anlamı yoktu sanırım?

B. R. – Eflâtun mu? Diken diken oluyordu tüyleri. "Bu adamın bütün kitaplarını ateşe atmak gerek", derdi. Şurası var ki, Eflâtun bilimi sevmezdi. Sevdiği tek şey matematikti. Bilimin geri kalanının onun için anlamı yoktu.

O halde, felsefe, bilimin bir çeşit uşağı olmuyor mu?

B. R. – Evet, kısmen. Ama tabiî sadece uşağı olmakla kalmıyor, çünkü bilimin üstesinden gelemediği pek çok şey var. Örneğin, değerlerle ilgili her şey, Bilim, iyi nedir, kötü nedir, anlatamaz size. – Sonuç olarak demek istiyorum. Araç olarak değil.–

Yıllar boyunca, filozoflarda ve onları dinleyenlerde tutum değişiklikleri fark etmediniz mi?

B. R. – Bu, düşündüğünüz felsefe okuluna bağlıdır. Aristo'da olduğu gibi Eflâtun'da da önemli olan evreni anlamaktı. (benim için de felsefenin amacı bu olmalıdır) Sonra ahlâk üstünde duran Stoisyenler. - Stoik olunuz, felâket içinde bile tutumunuzu değiştirmeyiniz - Hepimizin "Filozof olmak" dediğimiz de işte budur!

Sizce Marx bir filozof mudur?

B. R. – Bir bakıma filozoftur tabiî. Ama filozof var, filozof var; bazıları kurulu düzenin koruyucularıdır, diğerleri de bozucuları; Marx bu sonunculardandı. Bu tutumlardan, ne biri ne de öteki işime geliyor benim. Felsefeye düşen işi göremiyorum bunlarda. Felsefenin gerçek görevi dünyayı değiştirmek değil, anlamaktır. Bu da Marx'ın dediğinin aksidir.

Bir filozoflar sınıfına sokuyor musunuz kendinizi?

B. R. – Sadece bir tek etiket taktım kendime: Mantık atomcusu; ama etikete düşkünlüğüm yoktur. Sakınmak gerek etiketten.

Mantık atomcusu ne demek?

B. R. – Bunun benim kafamdaki anlamı, incelenen bir şeyin özüne erişebilmek için inceleme yapmak gerektiğidir. Bunu inceleme dışında kalan maddelere rastlayıncaya dek sürdürebilirsiniz: bu maddeler de mantık atomları oluyor. Bu atomlara mantıklar diyorum ben, çünkü maddenin küçük parçaları değil, ama eşyaları yapan düşünceler bunlar.

Bugünün en büyük felsefe akımı hangisidir?

B. R. – İngiliz dili konuşan ülkelerle Avrupa kıtasını ayırmak gerek. Düşünce akımları eskiye oranla daha çok bölünmüş şimdi. Çoğunlukla, İngilizce konuşulan ülkelerde ve özellikle İngiltere'de, sanırım felsefeyi öz sınırlarına sokmak isteğinden doğan yeni bir felsefe çıktı ortaya. Demin söylediğim gibi felsefe henüz tamamlanmamış bir bilim sayılıyor. Bazılarının hoşuna gitmiyor bu görüş. Onlar, felsefeye, kendine öz sınırlarını çizmek kaygusundalar. Böylece, *dilsel* diyebileceğimiz bir felsefeye varıyoruz ki, bu felsefe için de önemli olan, filozofun bir soruyu cevaplandırması değil, bu sorunun anlamını olanaklar oranında ışığa kavuşturması. Bana gelince, bu görüşe katılmıyorum. Size bir örnek verebilirim. Bir gün bisikletle Winchester'e giderken yolumu kaybettim, ilk kasabada bir dükkâna girip "Winchester'e giden en kısa yolu bana söyleyebilir misiniz?" dedim. Karşımdaki, dükkanın arkasındaki benim göremediğim bir başkasına seslendi: "Bir bay Winchester'e en kısa yolu soruyor" dedi. Ses cevap verdi: "Winchester mi? – Eeevet – En kısa yol mu ? – Eeeevet – Bilmiyorum." Hiç bir karşılık alamadan yoluma devam etmek zorunda kaldım. İşte, Oxford'da salık verilen felsefe budur.

Yani verilecek cevabı bir yana bırakarak soruyu enine boyuna anlamak?

B. R. – Öyle. Cevap, başkasının işi.

Avrupa felsefesi, sorunları başka türlü mü görmekte?

B. R. – Soruyu daha kanlı canlı koyuyor ortaya diyelim. Ben taraftarı değilim. Ama daha renkli buluyorum. Eski çağ felsefelerine daha yakın. Kierkegaard'a, onun existentialist kaygusuna kadar uzanan çeşitli felsefeler var. Sonra, geleneksel dine, polemik yapmak olanağını vermeyi amaç edinen felsefelere de rastlanıyor. Buna benzer çok şey var. Önemli denemez bunlara.

Nasıl davranılacağını bilmek isteyen birisi için sizin felsefenizin pratik yararı nedir?

B. R. – Ne yapacağını bilemeyen ve tutacakları yolu arayan kimselerden sayısız mektuplar almaktayım. Bunlar doğru davranış yolunu gösteren geleneksel işaretleri izlemiyorlar artık ve şimdi neyi izleyeceklerini de bilmiyorlar. Burada yararlı olabilir benim felsefem: tutumlarının gerçekten iyi olduğuna tam güvenleri de olmasa, insanlara kararlı davranabilme gücü veriyor. Hiç bir şeye güvenilemeyeceği kanısındayım. Eğer siz güveniyorsanız şüphe yok ki yanılmaktasınız, çünkü hiç bir şey güvenilmeye değmez. İnsan inandığı her şeyde bir kuşku payı bırakmalı ve kuşkuya karşın hareket etmek gücünde olmalı. Sonuç olarak, savaş hazırlayan generalin de yaptığı bu değil midir? Düşmanın ne yapacağını bilemez, ama iyi bir general ise, doğruyu görür. Kötü general doğruyu bulamaz, oysa pratik hayatta ihti-

mallere göre hareket etmek gerekir ve felsefeden beklediğim, insanlara, tam anlamı ile güvenli olmadan hareket etmek cesaretini vermesidir.

Evet, ama bir başka zorluk var: O da kendileri için, ne olursa olsun bir inanç, bir iman sorunu olan konularda insanların inançlarını kaldırmak. Bu onların kafalarını bulandırmaz mı?

B. R. – O an için tabiî bulandırır. Zihin jimnastiği için bir miktar bulandırma dozu gerçekten gereklidir sanırım, ama belirli bir bilimsel bilgi, ağırlık verecek ve şüpheye düşünce, sarsıntılardan koruyacaktır onları.

Felsefenin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

B. R. – Eski Yunanlılar'daki ya da orta çağdaki önemini yarın da sürdüreceğini sanmam. Bilim geliştikçe ister istemez felsefenin önemi de kayboluyor.

Çok filozof var belki?

B. R. – Bu konuda fikir yürütmek bir filozofa düşmez sanırım. Daha çok filozof olmayanlara sormalı bunu.

Bugünkü dünyamızda ve gelecek yıllarda felsefeye verebileceğiniz değeri bir iki kelime ile bize söyler misiniz?

B. R – Bugünün dünyasındaki önemine inanıyorum. Dediğim gibi önce bizi uyanık tutuyor; hiç olmazsa şimdilik, bilimin yanaşamadığı ciddî sorunlar olduğunu hatırlatıyor bize, bilimsel, sadece bilimsel tutum işimize elvermiyor çünkü. Sonra, insanları aydınca bir alçak

gönüllülüğe iteliyor; onun sayesinde insanlar, eskiden kesinlikleri şüphe götürmeyen pek çok şeyin yanlış çıktığını ve bilime kestirme yollarla ulaşılamayacağım görüyorlar artık. Yine evreni anlayabilmek için - bu da her filozofun amacı olmalıdır - uzun zamana ve dogmatizmden uzak bir düşünceye ihtiyaç bulunduğunu keşfediyorlar.

2. DİN

Dine karşı zaman zaman eğilimleriniz oldu mu hiç?

Bertrand Russel Evet. Delikanlı iken sınırsızca kaptırmıştım kendimi dine. Belki de matematik dışında, bence en önemli şey din idi. İşte (durumumun hayli özel olduğunu kabul ederim) beni, ona bağlanmanın nedenlerini araştırmaya yönelten de bu din kaygusu oldu. Ana sorunlarmış gibi görünen üç soruya bağlandım. Tanrı, ölümsüzlük, özgür yargı. Özgür yargıdan başlayarak ters düzende inceledim bunları. Yavaş yavaş bir sonuca vardım; şöyle ki: bu üç şeye inanmaklığıma hiç bir sebep yoktu. Hayal kırıklığının en amansızına hazırlamıştım kendimi, ama gariptir, bir şey olmadı.

Bu üç kavramdan nasıl caydığınızı söyleyebilir misiniz?

B. R. – Özgür yargı için, pek büyük değeri olmayan bir düşünceden yararlandım; ve bugün, bu düşüncenin yeterliliğine pek inanmıyorum. Maddenin bütün hareketlerini,

dinamik yasalarının düzenlediğine inanmıştım: yani, bir adamın dudakları bu tür bir düzen içinde kıpırdıyordu ve söyleyeceği sözlere nasıl egemen olabileceğini aklım kesmiyordu. Değeri olmayan, ama o zaman bana yeterli görünen bir düşünce. Ölümsüzlüğe gelince: Eh, nasıl olursa olsun, vücut ve ruhun birbiriyle ilişkisi, görünüşe göre, bence genellikle sanılandan çok daha sıkı fıkı olduğundan, beyin yok olduktan sonra, ruhun yaşaması için hiç bir sebep kalmamalıydı. Tanrı işinde ise... varlığını doğrulamak için çeşitli deliller sürülmüş ileriye; ben diyordum ki – yine de diyorum – bu delillerin hiç bir değeri yoktur ve bunlardan bir sonuç çıkarmak ve ona inanmak gereği olmasa idi, kimse kabul etmezdi bu delilleri.

Özgür yargının varlığına karşı duran dinamik yasalarından söz ederken ne demek istediğinizi pek anlamadım.

B. R. – Dedim ya ; delikanlılık çağının düşünceleri idi bunlar. O zamanlar, dinamik yasalarına dayanarak, tâ ilk çağlarda bile maddenin bütün hareketlerinin tüm bir peşin düzen içinde geçtiğine inanmıştım; söylenen her söz için de bu böyle olmalı idi.

Başka bir deyimle "dinamik" yasalar sayesinde, Bay X'in, ne vesile ile olursa olsun söyleyeceği her söz, dünyamız şekillenirken vardı zaten, diye düşünürdüm. Böyle olunca da, Bay X'in, söyleyeceği hiç bir söz üzerinde özgür yargısı olmayacağı çıkıyordu ortaya.

Tanrı'nın olmadığını kesinlikle söyleyebilir misiniz? Yoksa sadece delil mi yok?

B. R. – Hayır, elbetteki kesinlikle Tanrı yoktur diyemem. Bu soru da Yunan ya da Norveç Tanrıları için sorulandan farklı değildir. Yunan, ya da Valhalla Tanrıları da pek alâ var olabilirler; aksini doğrulayamam, ama bence diğerleri ne ise, hıristiyanların Tanrısı da odur. Gördüğüm tek şey bir ihtimalden öteye geçmiyor.

Bütün uygulamalarıyla din size göre yararlı mı, yoksa zararlı mıdır?

B. R. – Bunların çoğunun, tarih boyunca, zararlı olduğu kanısındayım. Bazı iyi yönleri de yok değildir. Bu sayede Mısır rahipleri takvimi hazırlamışlar ay ve güneş tutulmalarını dikkatle izleyerek, ne zaman tutulacaklarını kesinlikle söyleyebilmişlerdir. Ama genel olarak olumlu değildir sonuç. Çünkü insanların, herkesin düşüncesini, şaşmaz bir ahlâkî saçmalığın dayandığı eğitim sistemini bozan varlığı doğrulanmamış birtakım şeylere inanmaları pek önemli sayılmaktadır. Doğru ya da yanlış olduklarını araştırmadan bazı şeylere inanmak iyi , bazı şeylere inanmak kötüdür. Genel olarak bence çok kötülükleri olmuştur. Dar görüşlülüğü, geçmiş geleneklere kendini bırakmayı kutsallaştırmıştır. Dahası, hoşgörmezlik ve kini baştacı etmiştir. Özellikle Avrupa'da, hoşgörmezlikten dine aktarılabilen herşey, gerçekten korkunçtur.

Bununla, özgür düşünceyi engelleyen bir tür düşüncenin sansürünü mü belirtmek istiyorsunuz?

B. R. – Evet. Bakın. Bir okul düşünün, bu okul dünyanın neresinde, hangi kız ya da erkek okulu olursa olsun, göreceksiniz ki kafalara bir inanç sokulmaya çalışılmaktadır. Bu inanç hıristiyan ülkelerinde budur, komünist ülkelerinde şudur. Ama orada da burada da, delilleri tarafsızlıkla incelenmemiş bir şeyler öğretilir, ve çocuklara, değişik bir düşünce edinebilmeleri için de deliller aramak yürekliliği verilmez.

Peki yüzyıllar boyunca, insandaki bu din gereksinimi nereden geliyor?

B. R. – Sanırım herşeyden önce korkudan. Çok güçsüz sanıyor insan kendini . Üç şey korkutuyor onu. Birincisi, doğanın ona yapabilecekleri: yıldırım çarpması, depremde yok olmak. İkincisi, öbür insanların ona yapabilecekleri: örneğin savaşta ölmek. Üçüncüsü de, işte burada dine yaklaşmaktayız, tutkularının ona neler yaptırabileceği: sessizliğe kavuşunca hayıflanacağını bildiği şeylerdir bunlar. İşte bundan ötürü insanların çoğu büyük bir korku içinde yaşarlar. Din, kuşkularının azalmasında yardımcı olur onlara.

Ama din kurucularının dedikleri bu değil ki?

B. R. – Hayır, ama dinlerin kurucularının -dikkat ederseniz, dini çoğul olarak almaktayım.- izleyicilerinin söyledikleriyle pek ilişkileri yoktur. Gerçekten yoktur. Bir örnek alalım. Askerler, hıristiyanlık inancının doğu ülkeleriyle savaşta büyük önemi olduğu kanısındalar,

eğer hıristiyan değilseniz gereken ateşle savaşamazsınız diye düşünüyorlar. "Dağda vaaz"ı okudum; içinde H bombasının övgüsü ile ilgili bir kelime yok. Tek bir kelime.

Ama dinin hâlâ zararlı olduğu kanısında mısınız? Genel olarak, sizin eleştirdikleriniz eskiden olmuş şeyler. Ama bugün?

B. R. – Hep aynı. Size örneğini verdiğim H. bombası –yazık ki– pek te dünün işi değil ve öyle düşünüyorum ki, bize göründüğü şekli ile kiliselerle bir tutulan din her türlü doğru düşünce çabasını baltalamakta ve bu tür düşünceden yoksun birtakım şeylere önem vermektedir. Dinde akla uygun gelmeyen bir şey var, o da önemlinin anlamıdır.

Bir örnek verebilirmisiniz bize?

B. R. – Elbette. Roma İmparatorluğu yıkılıyordu, ama kilise ileri gelenlerinin umurunda değildi. Onların kafasını kurcalayan, bekâretin nasıl korunabileceği idi. Onlar için pek önemli idi bu.

Peki bu amaç uğruna ne yapıyorlardı?

B.R. – İnsanları kışkırtıyorlardı. Ama sınırlara dayanan ordular, vergi reformu onları ilgilendirmiyordu. Bildikleri sadece bir şeydi, o şey ülkelerinden de önemli idi. İnsan türü de çöküyor bugün ve öyle kilise adamları tanırım ki en büyük sorunları sun'i döllenmeye engel olmaktır; bunu, sonuncumuza dek bizi yok edecek bir dünya savaşına engel olmaktan daha

önemli bulmaktalar. Bence, oranların anlamını göremiyorlar.

Buna karşın , dinlerin bazen iyi yönleri olduğunu da kabul edersiniz her halde. Örneğin başka hiç bir sistemin sokamayacağı eğitimi bazı ülkelere götüren dinler olmuştur: Yoksulları eğiterek yüce bir iş başaran Birmanya'nın Budist rahipleri geliyor aklıma.

B. R. – Olabilir. Sanırım Benedikt'in papazları çok şey yapmışlardır bu alanda. Ama önce kötülüğe vermişlerdir kendilerini. Önce kocaman bir kötülük, ardından biraz iyi iş.

Ya yaşantıya karşı koyabilmek için bir inanç, bir din sahibi olmak gereksinimini duyanlar?

B. R. – Böyleleri bir tür alçaktır derim, Başka bir dünyada olsa idik bu tutuma hiç de iyi gözle bakmazdık. Ama ne varki bu din dünyasıdır ve buna pek büyük bir şeymiş gibi bakılır. Nerede olursa olsun alçaklığa hayranlığım yoktur.

Ama neden alçaklık diyorsunuz buna?

B. R. – Bu, şu ya da bu olmadan hayata karşı konamaz demektir. Hayata karşı durabilmemiz gerek, hem de hayatın bize verdiği araçlardan yararlanarak. Bu bir yüreklilik işidir.

Yani insanlar Tanrı'ya ya da diyelim ki bir papaza, bir dinsel kuruma aktararak sorunlarından sıyrıldıkları için mi alçaklıktır sizce? Böylece, bu sorunlara kendileri karşı durmadıklarından mı?

B. R. – Evet. Şu dünyanın içinde bulunduğu tehlikeli durumu bir düşünün. Durmadan mektup alıyorum. Bu mektuplarda bana "Tanrı koruyacaktır" deniyor. Geçmişte korumadığına göre, gelecekte koruyacağına nasıl inanılır bilmem.

Bu doktrin dengeden yoksun mu demek istiyorsunuz? Yani kimseye sığınmadan işin üstesinden gelmemiz gerektiği kanısında mısınız?

B. R. – Tamam.

Dinin insanlara zarar verdiğini söylüyorsunuz; buna karşın insan, "ille de bir din gerek bana," demiş. Buna ne karşılık vereceksiniz?

B. R. – İnsan mı? Sanmam. Bir kaç insan diyelim, bunları da alışkanlık sürüklemiş. Öyle memleketler var ki, insanları ayaklarına taktıkları kocaman sırıkların üstünde yürürler, başka türlü dolaşmak hoşlarına gitmez. Dinde de böyle. Bazı ülkeler alışmışlar buna.

Ama insan, kendi dışında ve kendinden daha büyük bir nedene inanmak istemez mi? Ve bu nedenin içinde bir alçaklık, bir baştan savma olanağı değil, kendini verebileceği bir ilke görmeyecek mi?

B. R. – Çok güzel. Ama bizden büyük çok şey var. Önce ailemiz var. Sonra milletimiz. Ondan sonra tüm insanlık. Bütün bunlar bizden büyük; ve bir insanın sahip olabileceği bütün iyi niyet duygularına yeteri kadar geniş bir uğraşı olanağı vermekte.

Örgütlenmiş dinin, insanlığı her zaman böyle avucunda tutacağını sanıyor musunuz?

B. R. – Bence bu, insanların sosyal sorunlarına bulacakları ya da bulamayacakları çözümlere bağlıdır. Bu büyük savaşlar, bu büyük bunalımlar sürerse, çoğunluk yoksul yaşantısından kurtulamazsa, din herhalde devam eder. Şunu gördüm ki Tanrı'ya inanç, varlığına gösterilen delillerle ters orantılı. Delil ne kadar az olursa o kadar çok inamyor insanlar; işler iyi gidince, inanmak zamanı gelince de inanmıyorlar. Bana öyle geliyor ki, sosyal sorunların çözümlendiği gün din son bulacaktır. Tersine, bu sorunlar süregeldikçe yaşayacaktır. Geçmişte örnekleri var. On sekizinci yüzyılda her şeyin süt liman olduğu sırada aydınların çoğu özgür düşünür kişilerdi. Sonra Fransız devrimi oldu ve İngiliz soyluları özgür düşünürlüğün insanı doğruca giyotine götürdüğünü gördüler. Caydılar bundan ve kendilerini dine verdiler. Viktorya dönemi bu. Rus devrimi için de böyle. Rus devrimi halkı dehşete düşürdü. Tanrıya inanmazlarsa mal ve mülklerinin ellerinden alınacağını düşündüler ve inandılar. Bu sosyal değişiklikler din için kusursuz bir şeydir.

Siz ve ben ölünce tüm yok olacağımızı sanıyor musunuz?

B. R. – Elbette, niye yok olmayalım? Vücudun çürüyüp gideceğini biliyorum. Vücut çürüdükten sonra ruhun devamı için gerçekten hiç bir sebep görmüyorum ben.

3. SAVAŞ VE BARIŞSEVERLİK

Lord Russel, sizce haklı savaşlar olmuş mudur? Bu kelime kullanılabilir mi?

Bertrand Russel: Kullanılabilir; tabiî "haklı" dan ne kastedildiği açıklanmak şartıyla. Haklı'lıkları kabul edilmiş savaşlar akla gelebilir. Öyleleri vardır ki taraflardan biri haklı olabilir. Ama kötülükten çok iyilik beklenen savaşlardan da söz edilebilir; ve burada değişik, çok değişik bir sınıflandırma yapmak gerek.

Örnekler verebilir misiniz bize?

B. R. – Hiç de zor değil. İşgalciye karşı her direnme bence haklıdır. Örneğin, İngilizler, İspanyol armadasına karşı koyduklarında haklı idiler. Özgürlükleri için savaşan Macarlar da öyle. İngilizler başardı; Macarlar yenildi. Ama sonuca göre yargılarsanız sınıflandırmanız değişik olacaktır. Bir savaştan iyilik çıkıp çıkamayacağını soracaksınız kendinize. Öyle bir savaş düşünün ki hukuk yönünden haklı hiç bir tarafı olmasın: Örneğin Kuzey Amerika'nın Beyaz'larca işgali. Tüm olarak, hukukî hiç bir dayanağı olmamakla beraber, iyi olmuştur diyeceğim.

Ya Amerika'nın bağımsızlık savaşı?

B. R. – Bu da haklı bir savaştır bence. Ama hukuk yönünden belki değildir. Amerika'ya giderseniz şayet, üstü kapalı olarak George Washington'u suçlamanız gerekir; meşru hiç bir hükümete karşı güç ve şiddet kullanmanın doğru olmadığını söylersiniz. Ama bu söylediklerim geçmişle ilgilidir.

Başarılı savaşlar var mıdır sizce? Yani uzun sürede başarılı demek istiyorum.

B. R. – Olmuştur. Eski tarihe dönelim. İskender de, Sezar da birer büyük fatihtirler. Yasalılığı doğrulanmayan savaşlara girişmişlerdir, ama fetihleri mutlu sonuçlar vermiştir. İskender'inkiler Yunan uygarlığını orta doğuya yaymış, Yunan dilini çok uzaklara götürmüş ve Yunan kültürünün günümüze kadar korunmasını sağlamıştır. İskender olmasa idi, Yunanlılar'ın uygarlığa neler getirdiğini herhalde hiç birimiz bilemiyecektik bugün.

Ya Sezar?

B. R. – Sezar "Gaule" ü fethetmiş ve bu beldeyi uygar dünyaya katmıştır. Hepimizin pek sevdiği Fransız dili böylece, Sezar sayesinde doğabilmiştir.

Neye bağlıdır savaşlar? Ekonomik nedenlere mi? Yöneticilerin çılgınlıklarına mı? Halkların heyecan ve isteklerine mi?

B. R. – Bunların hepsinden örnekler var. Nedeni bazen budur, bazen şudur. Büyük Frederik, Marie Thérèse'e hücumla yalnız

kırallık görevlerini yerine getirmektedir. Bu çatışmada sanmam ki başka neden olsun. On sekizinci yüzyılda hiç bir nedeni olmadan onur ve başarı için savaşa giden kıral çoktur. Ama onsekizinci yüzyıldan sonra bu tür savaşlar çok azalmıştır.

Başka bir deyimle "Yönetici çılgınlıkları."

B. R. – Evet. Ama şimdi de ekonomik nedenlere bakalım. Bunların bitip tükenmez İngiliz İspanyol çatışmalarında büyük rolü olduğuna şüphe yok. Bizim yönümüzden bu nedenler ekonomiktir, İspanyol yönünden özellikle dinseldir. İngilizler istenen için, İspanyollar ise istenmeyene karşı savaşmışlardır; bu sürüp giden bir iştir ki nedenleri biz İngilizler için hemen hemen ekonomik olmuştur. Yani bu gibi şeylerin de bir rolü var. Tabiî kitlelerin çılgınlıkları da var. Uzun süre başbakan olan Walpole'u, halkın bu çılgınlığı, İspanyollar'la savaşa kararlı insanlar devirmiştir. Alışmıştık İspanyollar'la savaşmaya, seviyorduk bunu. Walpole ise sevmiyordu.

Birinci dünya savaşında barış taraftarı idiniz. İkinci dünya savaşında bu tutumunuzu değiştirdiğinizde kendi kendinizle uyuşabildiniz mi?

B. R. – Bir an bile düşünemem bunu. Hiç bir zaman bütün savaşların haklı, ya da haksız olduğunu söyleyemem. Hiç bir zaman. Duygum odur ki bazı savaşlar haklıdır, bazıları değildir. İkinci dünya savaşı haklıdır, evet, birincisi değildir.

Neden ikincisi?

B. R. – Çünkü bence kabul edilemezdi Hitler. Nazizmin geleceğinde herşey dehşet verici idi. Naziler dünyayı egemenlikleri altına alırlarsa ve niyetleri de apaçık bu idi, yeryüzü cehenneme döner diye düşünüyordum. Durdurmalıydık bunu. Durdurmamız gerekiyordu.

Birinci dünya savaşının bir hata olduğu kanısında mısınız hâlâ?

B. R. – Evet. İngiltere tarafsız kalmalı idi bence. O zaman söylemiştim ve gene de söylüyorum. Biz tarafsız kalsa idik, savaş bu kadar uzamazdı. Evet, Almanya şüphesiz daha güçlü çıkardı savaştan ama en güçlü olarak değil. Hem biliyor musunuz, propaganda İngilizler'e ne inandırmak isterse istesin, Kaiser Almanyası pek o kadar da kötü değildi. Kaiser'inkinin niteliğinde az, pek az hükümet görüyorum bugün. Şöyle: kötü bir hükümetle savaşa tutuşun, büsbütün kötüleştirirsiniz onu. Bu gerçek nazilere uygulanamaz, çünkü onlardan beteri olamaz. Buna inanmak gerek. Şayet 1914 de tarafsız kalsa idik, ne naziler ne de komünistler çıkardı karşımıza. Bir durumun yemişleridir komünistler: Rus ordusunun dağılması ve Rusya'daki genel keşmekeş. Kısa bir savaş ile bu da pek alâ önlenebilirdi.

Ne olurdu Rusya'da?

B. R. – Devrim olurdu. 1905 te yapılmak istenen devrim. Şurası aşağı yukarı muhakkak

ki, sosyal devrimciler iktidarı ele geçirirlerdi ve bu adamlar bilinen türden komünist değillerdi. Şüphe yok işleri de katlanılabilir şekilde yürütürlerdi.

Demek istiyorsunuz ki o zaman Almanya nazizmi tanımayacak ve yavaş yavaş kabul edilebilir bir demokratik düzene ulaşacaktı?

B. R. – Evet. Bu böyle idi zaten. İşler yolunda ve geçmişte İngiltere'ninkine oranla daha hızlı bir şekilde gidiyordu. Almanya akla yatan bir parlemanter demokrasi olacaktı. Zaman meselesi. Ve muhakkak ki, nazi felsefesinin gelişmesini, çöküntüye karşı bu tepkiyi, görmeyecektik.

Birinci dünya savaşı olmadı diyelim. Almanlar Fransızlar'ı yeneceklerdi. Sonra İngiltere'ye dönüp "Şimdi de şunun hesabını görelim" diyeceklerdi.

B. R. – İşe bu gözle bakmak için sebep yok. Almanlar'ın bazı sınırlı amaçları vardı: iyi bir deniz gücüne sahip olmak, daha çok sömürge edinmek istiyorlardı, ama bunlar pek hoşumuza gitmiyordu bizim; niyetleri Balkanlar'ı iyice ele geçirmekti. Gerçekten Balkanlar'da Avusturya'nın egemenliğine taraftar idiler. Yargılayabildiğim kadarı, Kaiser'in bu amaçları, belirli ve sınırlı idi. Dünyayı fetih derdine düşmezlerdi sanırım.

Bununla beraber, birinci dünya savaşı İngiliz yönünden, haklı bir savaştı değil mi?

B. R. – Bununla, Belçika'yı savunmak için dövüştüğümüzü belirtmek istiyorsanız, huku-

ken öyledir. Ancak bu da tartışılabilir; Ama bu neden sizin için geçerli ise o zaman bu savaş hukuk yönünden doğrulanmış demektir. Ama haklı her savaşın sürdürülmesi gereğine inanmam.

İnsanlar savaşı sevmiyorlar mı dersiniz?

B. R. – Ne bileyim... Pek çok kimse seviyor. 1914'te bu benim dikkatimi çekmişti. Birlikte çalıştığım bütün barışsever dostlar savaşların halkın başına hükümetlerce belâ edildiği kanısında idiler. Ama Londra sokaklarında dolaşanların yüzlerine bakardım. Şüphe yok herkes savaşın açılmasından sonra daha mutlu idi. Bu düşüncemi barışsever arkadaşlara açtığımda, hiç biri hoşnutluk duymadı. Konuşmalarım yüzünden pek çok kimseye ne düşündüğü soruldu. Bugün bile çoğunun, kapılarına dayanmamak ve fazla can yakmamak şartı ile, savaşa hayran oldukları kanısındayım. Tabiî savaş bizim de kapımızı çalınca işin rengi değişiyor.

Mademki bu kadar çok savaşı seven var, barış döneminde saldırı duygularını ne yapıyorlar bunlar?

B. R. – Bu, saldırıdan çok serüven duygusu. Bence serüven peşinde koşanlara serüven olanağı vermek çok önemlidir. Çok para harcamadan dağlara tırmanmanın, kuzey ya da güney kutbuna gidebilmenin yollarını bulmalı.

İskandinavyalılar'ın - İsveçliler'in diyelim uzun süre savaş görmedikleri için daha mutlu oldukları kanısında mısınız?

B. R. – Evet. 1814 ten beri savaş görmemişlerdir ve tanıdığım kadarı İsveç bildiğim en mutlu ülkelerden biridir. Hayatın tadını çıkarıyorlar, sanmam ki savaş olmuyor diye tedirginlik duysunlar.

Kendini öldüren pek çok orada.

B. R. – Burası doğru. Ama bunun nedeni din ile bağlı olmadıklarından. Dinsel inançları güçlü insanlar değiller. Dindar İsveçliler Amerika'ya göç etmişlerdir. İsveç'te kalanların din ile ilgisi yoktur.

Ama yaratılışından savaşçı değil mi insan?

B. R. – İnsan yaratılışının ne olduğunu pek bilmiyorum. Huy durmadan değişir. Ve insanlar bunun farkında değillerdir. Ehli bir köpeği, bir orman kurdu ile kıyaslayalım; yetiştirmenin gücünü görürsünüz. Ehli köpek kolay yaşayan bir yaratıktır, ara sıra havlar, belki postacıyı ısırır, ama ne de olsa dost olunabilir. Kurt ile durum bambaşkadır. İnsanla da aynı sonuca ulaşılabilir. Yetiştirme yolu ile tüm değişebilir. İnsan huyunun değiştirilemeyeceğini düşünmek budalalıktır.

İyi ama insanları döğüşmesinler diye ötedenberi kandırmaya çalışıyorlar; ilerleme gene de pek yavaş oluyor.

B. R. – Onları kandırmaya çalışmadık. Bir kaç ender, pek ender kimseler denedi, ama çoğunluk yapmadı bir şey.

Kanlarını kaynatmak için bir savaş çıksa idi, İsveçliler daha mutlu olmazlar mı idi?

B. R. – Buna inanmak için bir neden göremiyorum. Bugün, hemen hemen bütün halklar savaş görmüştür ve sanmam ki İsveçliler'den daha mutlu olsunlar. Bu dediğim, yaptığım bir geziden edindiğim izlenimlerdir.

Size göre insanlar İkinci Dünya savaşını pek sevmediler öyle ise?

B. R. – İkinci Dünya savaşı, birincisi gibi olmadı. 1914 te cepheye gidenler, pek geriye dönemeyeceklerini bildiklerinden elbetteki bayram yapmıyorlardı. Ama cephe gerisi eğlenceli idi. İkinci Dünya savaşı gerçekten farklı oldu. Bıkmış bir hâl vardı insanlarda. Savaş ürpetisini yirmi beş yıl önce duymuşlardı.

Biraz önce, Başbakan Walpole'un çabasına karşın halkın çılgınlığı yüzünden patlayan İngiliz - İspanyol savaşından söz ettiniz. Bugün böyle bir çılgınlığa kendimizi daha az kaptıracağımız kanısında mısınız?

B. R. – Eskiden ne isek oyuz. İnsanlar okumayı öğrendiler, basın da bu çılgınlığı boyuna körüklüyor. Ama özellikle televizyonun yarattığı yeni bir eğilim görüyoruz; insanlar, dünyada olup bitenleri evlerinde koltuklarında izliyorlar; halkın, içinde bağırıp çağırdığı o büyük yapılar yok artık. Çılgınlığın ana nedeni o büyük toplantılardır. Bu büyük gösterilerin önemlerini yitirdikleri ölçüde halk çılgınlığı azalacaktır derim.

Trafalgar meydanında savaş ilânı bekleyen halk topluluklarını artık kolayca göremeyecek miyiz diyorsunuz?

B. R. – Görebiliriz. Çok elverişlidir Trafalgar meydanı. Oraya kolayca gidilebilir. Bundan ötürü halk gene gidecektir oraya ama eski önemi olmayacaktır. Alkış tutmak için, kendilerini ölüme gönderenlerin kararına cevap vermek için oraya koşan halk kütleleri garibime gidiyor doğrusu. İnsan doğasından daha başka şeyler beklemek gerekirdi. Bu böyle işte. Hızını kaybedecektir sanırım.

4. KOMÜNİZM VE KAPİTALİZM

Size göre, Lord Russel, komünizm ve kapitalizmin ortak yönleri nelerdir?

Bertrand Russel: Çok var; Buna sebep de modern tekniğin kaçınılmaz sonucu. Modern teknik, geniş, merkezileşmiş örgütler istiyor, ve bir tür yönetici çıkarıyor ortaya. Eğer sanayileri gelişmiş ise, komünist ülkelerde de kapitalist ülkelerde de böyledir bu.

Bu büyük örgütlerin, örneğin Amerika'da ve Rusya'da benzer bir düşünce çeşidi yarattığı kanısında mısınız?

B. R. – Biraz sınırlı olarak düşüncem budur. Yani derecede ayrıntılar var demek istiyorum. Ama çeşitte değil... Gerçekten güçlü bir Amerikalı sorumlu ile bir Sovyet yöneticisi arasındaki benzerlik çok büyüktür. Amerikalı yönetici davranışında biraz daha sınırlıdır belki. Ama ikisi de aynı tür insandır.

Gene Rus ve Amerikan örneklerini ele alalım, bu kurallar içinde aynı idealleri mi seçtikleri fikrindesiniz? Otomobil, maddî mutluluk, v. b.?

B. R. – Geniş ölçüde evet. Sanırım Ruslar'ın maddeciliği konusunda hayli şeyler

uyduruldu. Eninde sonunda insanların çoğunluğu materyalisttir. İstedikleri şeyler, para ile alınabilecek şeylerdir. Bu çok olağandır, insanın huyundadır. Doğu ile Batı arasında propagandaların bize kabul ettirmek istedikleri bu büyük ayrıntıyı ben göremiyorum. Orada da insan materyalist, burada da.

Birinci Dünya savaşından sonra Rusya'ya gittiniz. O zamanın Sol'unda Rusya ile birlik olmayan yoktu. Ama sizin sesiniz daha çok çatlak çıkıyordu. O zaman Rusya'da olup bitenler üzüyordu sizi.

B. R. – Gene öyle. O zaman doğan rejimin istenecek bir yönü yok bence. Çünkü hiç bir özgürlük tanımıyor, açık tartışmaya izin vermiyor, engelsiz bir bilimsel araştırma olanağı tammıyor. Dogmatizmi teşvik ediyor; bir düşüncenin zor ile yayımını öğütülüyor; benim gibi ihtiyar bir liberal için bu tutumlar çok kez iştah açıcı şeyler değil.

Şimdi de öyle mi dersiniz?

B. R. – Öyledir sanırım. Stalin çağına oranla daha az göze batar biçimde ama gene tutum bu.

Düşünce özgürlüğünden söz ettiniz. Komünist rejimi düşünceyi engelliyorsa, Ruslar'ın bilimsel başarılarını nasıl deyimleyebilirsiniz?

B. R. – Doğrusu ben de şaştım. Ama şaşmamam gerekirdi. Japonlar da aynı şeyi yaptılar. Japonya batılaşırken, düşüncesini değil, yalnız tekniğini batılaştırdı. İkinci Dünya savaşındaki yenilgisine kadar, bütün eski inanç-

larını korumakta devam etmiştir; hem de modern bir cihazlanma içinde. Ruslar eski inançlarını pek korumadılar, ama yeni bir inanç yarattılar ve bu inancı, teknik alana karıştırmadan başlarının tacı yaptılar. Halkı teknik sorunlarla oyalamanın yolunu buldular.

Komünistlerin, Ruslar'ın kaderini iyileştirdiklerine inanıyor musunuz?

B. R. – Doğrusu bilmiyorum. Bugün Ruslar'ın daha mutlu olmaları mümkündür. Stalin çağında mutlu olmadıkları gerçek. İnancım odur ki orta sınıftan bir Rus Stalin zamanında, çarlarınkinden daha az mutlu idi. Şimdi durum belki biraz daha iyidir.

Lenin'i gördünüz, ne düşünüyorsunuz?

B. R. – Gerçeği söylemek gerekirse, hayal kırıklığına uğramıştım. Lenin'in büyük nitelikleri olduğunu da kabul ediyorum. İnanılmaz bir yüreklilik, bükülmez bir irade, kararlılık, bu yeni inancı yaratmak için biçilmiş kaftandı. Bu idi görevi sanki, şu şartla ki belirli bir ölçüde yarattığı inanca kendisi de gerekli idi. Bu anlamda, dürüst bir adamdı Lenin. Ama yarattığı iman dar çevreli göründü bana. Marksizm yörüngesinin dışında başka şey düşünemeyen bir dar görüşlü idi.

Zalim mi?

B. R. – Bendeki etkisi bu oldu. Stalin kadar zalim olduğunu sanmam ama, zalim yönleri vardı. Evet.

Özgür dünyadan söz edelim. Kendini ortaya koyuşunda ve tutumunda gözünüze çarpan kusurları var mı?

B. R. – Birçok kusurları var. Ama en önemlisi dünyanın özgür olmaması. "Özgür dünya" diye adlandırılmaya hiç bir hakkı yoktur. Bizler İngiltere'de, Mc. Carthy'nin Amerika'da saçtığı dehşeti yakından biliyoruz. Ama kendi ülkemizde geçen aynı olaylardan haberimiz yok. Memur olmak isterseniz jurnalliyorlar sizi. Düşünceleriniz üzerinde size soru sormakla yetinmiyorlar. Üniversite profesörlerimiz olsun, diğerleri olsun, bir casus gibi davranmak zorundalar.

Bir öğrenci Oxford'u bitiriyor. Bir kamu dalında iş istiyor. Sizce eski profesöründen "Politik bakımdan bu adama güvenilebilir mi" diye mi soruyorlar?

B. R. – Böyle oluyor. Bu tür soruları cevaplandırmaktan kaçınmıştır çoğu, ama sorarlar bunları. Oxford'u bitirenlere ne yaparlar bilmem ama, her halde onların da durumu budur.

Bugünkü durumu ile özgür dünyanın başka ne özürü var?

B. R. – Dünyanın şu özgürlüğünden bir başka örnek alalım. Franko ile anlaşmaya hazır. Oysa, bence Franko'nun rejiminde komünist rejimin bütün kusurları var. Siz neye inanırsanız inanın, tutumlarında, zaten şikâyetçi olduğumuz davranışlar gördüğümüz in-

sanlarla anlaşmaktan başka bir şey elde edemezsiniz.

Madem ki "özgür dünya" demiyorsunuz, o halde ne demek gerek?

B. R. – Kapitalist dünya.

İsveç , Norveç, Danimarka gibi kapitalist olmayan ülkeler de var bu dünyada?

B. R. – Bu adı vermek doğru değil belki. Aslında İspanya ve Portekiz'in dışında Batı, parlemanter rejime olan inancı ile belirmekte. Genellikle kendi için, kendi dünyası içinde Batı buna inanıyor, komünistler inanmıyor. Şüphesiz bu en önemli farktır.

Komünizme bir çok serzenişlerde bulundunuz. Bu doktrinde sizce fena olan başka şeyler var mı?

B. R. – Benim asıl şikâyetim hoşgörür despotluğa olan inançtandır. Pek çok topluluklarda görülen ama , her zaman yanlış çıkan eski inanç: iyi niyetli bir adamı tutup despot yaparsanız, despotluğu kendinden sonra da yaşar, ama iyi niyeti yok olup gider. Komünist görüş şuna bağlı: bir inancı benimseyenlere sonsuz yetkiler veriliyor ve bu yetkiyi iyiye kullanacakları umut ediliyor. Bence, bir kaç istisna dışında herkes gücünü kötüye kullanmakta. Bu gücü elden geldiği kadar yaymak, yassılaştırmak ve bir avuç adamın eline bırakmamak gerek.

Yani demek istiyorsunuz ki yönetim aracını ellerine geçiren Rus Komünistleri, proletarya diktatoryasına falan inanmıyorlar?

B. R. – Öyle. Proletarya: Rusya'da kullanıldığı biçimde bu kelime, pikvikvari bir kelimedir. Rusya'da iken Lenin'e de proleter gözü ile bakıldığını gördüm, ama sokaktaki dilencilere, bir lokma ekmek bulamayan çaresizlere burjuva uşakları diyorlardı.

Anlıyorum. Şimdi komünizmin büyük çapta uygulandığı bir başka bölgeye geçelim. Çin, bundan böyle "özgür" değil ama "parlemanter" diye adlandıracağım dünyayı Rusya ölçüsünde tehdit etmekte midir?

B. R. – Uzun dönemde, tehdit daha büyük olacaktır sanırım. Çinliler komünizmde yenidirler. Ruslar'ın bıraktıkları dar görüşlü dönemin içindedirler. Sonra Çinliler daha kalabalıktır; ve doğuştan çalışkandırlar, her zaman çalışkan olmuşlardır. Çin, Rusya'dan daha güçlü bir devlet olmak niteliğindedir. Ruslar'ın ki kadar büyük adamları vardır.

Ruslar böyle mi düşünüyor?

B. R. – Tabiî kesin bir şey denemez ve Ruslar, bu konuya değinmemeye özel bir titizlik göstermektedirler. Kapalı sözlerle sorun bunu kendilerine, göreceksiniz ki cevapları son derece kaçamaklı olacaktır. Ama Çinliler'in başarılarının farkındadırlar.

Örneğin, Ruslar'ın, Atom ve H. bombasının gizlerini Çinliler'e vermemiş olmaları önemlidir.

B. R. – Bu çok önemlidir.

Size göre, komünist ve komünist olmayan dünya arasındaki gerilim genel olarak özgürlüğe çok zarar vermekte midir?

B. R. – Evet, çok zarar vermektedir. Bubiçim bir gerilim ancak zararlı olur ve insanların açıklıkla düşünebilmelerini engeller. Bunlardan birinin düzenini inceleye görün: Polis –ister Batı'da ister Doğu'da olsun– bu düzeni hemen benimsediğiniz kanısındadır. O halde, karşıdaki hakkında en küçük bir bilgi edinmeyi engellemek gerekir. Bu da... gerçekten saçmadır. Şu da var: herkes ötekinden kuşkulanmakta. Boş yere kendilerinden kuşkulanılanlar, bu yüzden yok olup gidenler var. Bu gerilimin büyük zararları oluyor.

Ruslar'ın, parlemanter sistemin ve bunun nasıl işlediğinin incelenmesine izin vermelerini düşünemezsiniz her halde? Böyle engellerden uzak düşünüş belki de hoşlarına gidebilir?

B. R. – Tersi de olabilir. Amerika'da Rus düzenini incelemek isteyenler çeşitli güçlüklerle karşı karşıyadırlar. Anlaşmalı, her birine diğerini tanımak olanağı verilmelidir. Rus rejimini beğenecek Amerikalı kadar, Amerikan sistemine hayran kalacak Rus'ta çıkacaktır.

Ama İngiltere'de komünizmi inceleyen dünya kadar adam var.

B. R. – Doğru. Bu sistemi beğenenler çok; bunlara üniversitelerde de kürsü veriliyor; böyle şey Amerika'da düşünülemez bile.

Komünizm ve kapitalizm yan yana yaşamayı öğrenecekler mi acaba?

B. R. – Elbette. Sadece birbirlerine alışmaları gerek. Hıristiyanları... ve müslüman-

ları bir düşünün. Kimsenin bir birini alt edemediği altı yüz yıl savaştan sonra, aklı başında biri çıkıyor. "Yeter artık bu dövüş diyor. Ne diye dost olmayalım?" Dost oluyorlar. Fena mı?

Bunun anlamaları için ne yapmalılar?

B. R. – Geçmiş deneyler var. Tabiî altı yüz yıl beklemek sözkonusu olamaz; hıristiyanlar ve müslümanlar gibi altı yüz yıl beklersek, kimse kalmaz. Ama her iki yönetime de, bir anlaşmanın gerekli olduğunu anlatmak mümkün.

5. TABU AHLÂKI

Tabu ahlâkından ne anlıyorsunuz Lord Russel?

Bertrand Russel: Size gerekçesini vermeden bir dizi, yasakları gösteren ahlâk. Bu nedenleri bazen bulabilirsiniz, bazen de boşuna ararsınız. Ama her halde kesindir bu düzen ve yapılmaması gereken şeyler vardır.

Neler?

B. R. – Uygarlık düzeyine bağlı bunlar. Tabu ahlâkı ilkelin zihniyetinin gösterisidir. Sanırım bu, başkasının çanağından yemenizi yasaklayan ilkel toplumlardan kalan tek ahlâk türüdür. Yese idiniz ölürdünüz belki: bunun gibi bir sürü düzen var. Hatırlarım, Dahomey kıralının belirli bir yöne bir süre bakması yasaklanmıştı. Çünkü ülkelerinin bu bölgelerinde fırtınalar yaratmasından korkuluyordu. Boyuna çevresine bakmak zorunluluğunda idi.

İlkel toplumların tabuları bunlar. Ya bizim toplumumuz?

B. R. – Bizim ahlâkımız da tabularla dolu. En güçlü şeylerde bile her türüne rastlamak

mümkün. Düzenlerin dikkatimizi dürttüğü herkesce kabul edilen bir günah var: "komşunun öküzüne göz dikmeyeceksin" Bu günahı ben hiç işlemedim.

Evet, ama bundan daha pratik düzenler var, her günkü düzenler? Bunda tabu ahlâkı örnekleri var mı?

B. R. – Tabiî var. Elbette bazı noktalarda tabu ahlâkı rasyonel ahlâka uygun düşüyor. Çalmamak, öldürmemek gibi. İnsan mantığına yatkın şeyler bunlar. Önce tabu idiler ama çıkan sonuçlar hiç de gerekli değildi. Böylece, öldürme yasağı; kanımca aklı başında kişilerin uygulayacağı ötanaziye (1) kadar uzanıyor.

Bir Hindli öküz eti yememeli dediği zaman tabu ahlâkına göre mi konuşuyor?

B. R. – Evet, öküz eti yememek tam bir Hintli öğütüdür. Müslüman ve yahudiler de domuz yemezler. Nedenini aramamalı: sadece bir tabudur bu.

Bu tabuların herhangi bir yararı olabileceğini düşünmüyor musunuz?

B. R. – Bazıları yararlıdır, bazıları değildir; duruma göre değişir. Ahlâk inancınızı mantığa dayandırıyorsanız, çeşitli tabuları inceler ve hangilerinin yararlı olduğunu görürsünüz. Ama ne olursa olsun bence öküzün yasaklanması büyük bir hatadır.

1 Acı çekenin ve kurtuluş umudunu yitirenin hayatına son vermek. (Çeviricinin notu)

Eğer dine inanmıyorsanız -ki siz de bunlardansınız- ve tabu ahlâkının akıl dışı düzenleri konusunda düşünce sahibi değilseniz, bir ahlâk sistemine inanıyor musunuz?

B. R. – Evet, ama ahlâk görüşünü politikadan ayırmak çok güçtür. Ahlâk anlayışı başka türlü düşünülemez zaten. Birisi, kendi işine elveren ama komşularına zarar veren bir şey yapmak ister. Komşularına zarar verirse onlar da birleşip: "bu iş hiçte hoşumuza gitmiyor, yararlanmaması için gereğini yapalım" derler. Bu da bizi ceza hukukuna götürür ki tamamiyle rasyoneldir. Uygulanacak metod genel çıkarlar ile özel çıkarları bağdaştırmaktır.

Genel bir sistem kabul etmektense herkesi özel ahlâk görüşü ile başı boş bırakmak sakıncalı değil mi?

B. R. – Dediğiniz gibi olsa idi evet. Gerçekte ahlâk görüşleri pek öyle kişisel bir iş değildir. Ceza hukuku ile kamunun onaylaması ya da onaylamaması ile beraber giderler. İnsanlar, halk önünde onay görmemekten pek hoşlanmazlar; ahlâk düzeninin büyük etkinliği de buradadır.

Günah var mı?

B. R. – Hayır. Ve günahı deyimlemek de çok zor. Sizce bu, istenmeyen davranışlar ise, istenmeyen davranışlar var elbette. Sonu iyi olanlardan çok kötü olan davranışlardan sözediyorum. Böyleleri de çok tabiî . Ama günah kavramı pek işe yarar bir şey değil. Bence günah

cezalandırılmak istenen bir tutum. Örneğin adam öldürmek: Amaç yalnızca cinayeti önlemek değil, öldüren de acı çekmeli.

Günah kavramının çok kez zalimliğin bir özürü olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

B. R. – Çok genel olarak evet. Cehennem düşüncesini ortaya atanlar sanırım zalim olanlardır. İnsanların, yer yüzünde iken toplumlarının ahlâkına karşı geldikleri için bağışlama şansı tanımadan ebediyen acı çekmeye mahkum edilebilmelerini düşünmekten zevk almak, insancıl duygularla bağdaşamaz. Böyle düşünmek, dürüst kişilerin harcı değildir.

Size göre günah kavramı saldırgan duygulardan kurtulmanın bir yolu mu?

B. R. – Sanırım öyledir. Şidddet ahlâkı diyebileceğimiz bir ahlâkın ruhunu teşkil ediyor. Vicdan azabı duymadan başkalarına acı çektirmek imkânı veriyor size; o halde kötü bir şey.

Günahın varlığı kabul edilmezse, bir şeyi kabul etmemenin yolu ne olacak?

B. R. – Ceza hukuku ve yalnızca onaylamamak, elde başka şey yok. İnsan kendi içinde de bir tür kamu oyu taşımalı. Bunun önemi çok büyük. İtalyan Rönesans'ının tarihini, –Makyavel'in görüşüne götüren tarihi– okuyunca kendiniz de göreceksiniz. Kamu oyu, başka çağlarda genellikle hoş görmediği şeylere her zaman göz yummuştur.

Kötü davrandığımız anlar da olduğu kabul ediyor musunuz?

B. R. – Kötülük, hoşlanmadığım bir kelimedir. Fena yönü, iyi yönünü aşan davranışlar diyeceğim; bunu öncelikle görebiliyorsak, yapmamamız daha doğrudur. Eğer kötülük yapmak deyimi hoşunuza gidiyorsa, kullanın. Ama ben faydasını göremiyorum.

Tabu ahlâkının ucu özellikle cinsî ilişkilere dokunuyor. Yazılarınızda bu sorunlara büyük bir yer veriyorsunuz. Bu alanda akla uygun bir yol tutmak isteyenlere verecek birkaç öğütünüz var mı?

B. R. – Önce bir gözlem: Cinsiyet konusuna ayırdığım sayfalar tüm yazdıklarımın aşağı yukarı yüzde biridir. Ama bu cinsiyet işleri halkın çoğunluğunun öylesine başına vurmuş ki, geriye kalan doksan dokuzunu gözü görmüyor. Bire yüz oranı akla yatkındır diyeceğim önce; bu, konuya verilebilecek insancıl ilginin ölçüsüdür. Ama cinsî ahlâkı tüm ahlâk gibi ele almak gerek. Bu davranışın kimseye zararı olmayacaksa, o davranışı suçlamak için sebep yoktur. Pek eski bir tabunun kötü kabul ettiği gerekçesiyle bile suçlamamalı. Bu tutumdan çıkan iyilik ya da kötülüğe bakmalı. Cinsî ahlâkın temeli budur, tüm ahlâkların temeli budur.

O halde size göre cinsel saldırı suçlanmalı ama cinsel sevişme, kimseye zararı dokunmuyorsa, suçlanmamalı?

B. R. – Evet. Bir kadına saldırı, ötekiler gibi, bir saldırıdır. Cinsel sevişmeye gelince,

koşullara bakmak, belirli bir durumda, karşıkoymayı gerektiren nedenlerin bulunup bulunmadığını bilmek gerek. Ama tümden, sürekli ve kesin olarak suçlanmamalı.

Yayın konusunda sınırlamalar konulması sizce doğru mudur?

B. R. – Bu konuda biraz ileri gidiyorum belki. Korkarım, tutumum sadece bir kaç kişinin hoşuna gidecek . Hayır. Hiç bir düzen alışılmamış yayınlara engel olmamalıdır kanısındayım. Çünkü önce, bu kurallar dar kafalı kişilere gerçek değerdeki yapıtlara salt hoşlarına gitmedikleri için, el uzatmak, olanağı verecektir. Sonra, yasaklamak, kamu merakını harekete getirmek demektir; açık konularda olduğu gibi, her şeyde bu böyledir. İçki yasağı zamanında birkaç kez Amerika'ya gittim. Eskisinden çok, hem de pek çok içki içiliyordu. Açık yayınlarda da böyledir. Yasaklama yansılarının işte bir örneği:

Filozof Empedocle defne yaprağı, çiğnemeyi çok ayıp bulurdu; kendi de çiğnediği için karanlıklarda geçireceği on binlerce yılı düşündükçe hayıflanırdı. Kimse bana defne yaprağı çiğneme demedi; ben de zaten çiğnemedim ama Empedocle, çiğnenmemesi gerektiğini öğrenmişti, ama gene de çiğnedi.

Herkes, her türlü açık saçık şeyi yazabilse idi, insanların ilgisi artmaz mı idi, diyorsunuz?

B. R. – Azalırdı. Açık kartpostallara izin verildiğini düşünün. Bir iki yıl ilgi göreceklerdir,

sonra bıkkınlık gelecek, kimse yüzlerine bile bakmayacaktır.

Yazılar için de mi?

B. R. – Evet, akıllıca oldukları oranda, İnsanlar bir yapıta, açık değil, güzel olduğu için ilgi duyacaklardır.

Hareket noktamıza dönelim: Tabu ahlâkına ve akıl dışı düzenine. Şu anda zararlı etkileri olduğu kanısında mısınız?

B. R. – Evet, hem de bir kaç türlü. Çok kez, bizimkinden çok değişik bi toplumdan kalan eski kurallardır bunlar. Modern gereksinimlere değil, kendi gereksinimlerine uydurulmuş bir toplumun ahlâk bilgisidir. Örneğin sun'i döllеme uygulamasını düşünün: böyle bir şey, eski çağ ahlâkçılarının aklına bile gelmemiştir. İşte birinci zararı. Bir zararı daha var, tabu ahlâkı eski çağın zalim geleneklerini sonuna dek sürdürme eğiliminde. Örneğin insan kurban etmek. Yunanlılar, tarihlerinin başlarında, öz geleneklerinden birisi iken, insan kurban edilmesine yavaş yavaş karşı durmuşlardır; kaldırmak istemişlerdir bu geleneği, ama bir başka grubun böyle bir devrimden sözkonusu bile edilmesine dayanma gücü yoktu ve bu Delphesek'ti idi. Batıl inançlarla yaşar ve bunların sonbulmasını istemezdi. İşte bunun içindir ki Yunanistan'ın geri kalan kısmı insan kurban etmek geleneğinden çoktan caymışken Delphes bu inanca bağlı kalmıştır. Önemli bir başka örnek: dedelerimizin çok ayıp gördüğü

bir başka şey daha varsa o da bir cesedi kesmektir. Charles Quint çağının ünlü doktorlarından Vesale, kadavra üstünde çalışılamadığı sürece tıp biliminin gelişemeyeceğini anlar ve başlar kadavraları kesmeye. Charles Quint, bozuk sağlığını ancak Vesale iyileştirebildiğinden, onu korurdu. Ama İmparator günün birinde tahtından ayrıldı; koruyucusuz kalınca Vesale'in başı derde girdi. Henüz canlı bir vücudu kesmekle suçlanıyordu. Ceza olarak İsa'nın yaşadığı kutsal toprakları ziyaret edecekti. Yolculuğu sırasında yelkenlisi battı kendisi de öldü. Sonu bu oldu işte Vesale'in. Bütün olan bitenlerin nedeni de kadavraya el sürmeme tabusundadır. Evet, Tabu ahlâkı hâlâ var. Topluluğun bazı bölgelerinde doğum kontroluna karşı duran güçlü bir tabu. İnce hesaplara dayanıyor bu tabu; ve sonsuz, feci kötülükleri oluyor. Bu hesap yoksulluğu ve savaşı körüklemek ve pek çok sosyal sorunların çözümünü engellemek. Sanırım tabuların en önemlisi bu; tabiî başkaları da var. Örneğin boşanma yasağı kesinlikle zararlı. Bu yasak gerçek durumlara değil, yalnızca eski geleneklere dayanıyor.

6. KUDRET

İnsanı iktidar isteğine iten güç nedir size göre Lord Russell?

Bertrand Russell: Sanırım bunlar, -sonraları bazılarında iktidar tutkusunu ortaya çıkaran - eski itkiler, açlık tehlikesinin yarattığı itkilerdir: insanoğlu durumunu sağlama almak istemiş ve kıtlıktan, başkası zararına korunabilmek yolunu aramıştır. Bunun için de kudretli olmak gerekirdi.

Bu çağlardan beri çeşitli kudret türleri çıkmamış mıdır ortaya?

B. R. – Bir çok şekilde sınıflandırılabilir bunlar. En belirlisi bir vücut üzerinde egemenlik kurmak. Gene ekonomik güç dediğimiz para vermek ya da cezalandırmak kudreti var. Sonra propaganda, inandırma gücü var. Bunlar kudretin büyük türüdür.

Sizce kudret isteğinin nedenleri iyi ya da fena olabilirler mi?

B. R. – Elbette. Önemli şeyler başaranların hemen hepsi şu veya bu şekilde kudret tutkusu ile davranmışlardır. Azizler için de

bu böyledir. Günahkârlar için de. Her enerjik kişide rastlanır bu davranışa.

Çoğunlukla, iyilik yapmak isteyen birinin, gururu yüzünden iktidarı da arzulaması olağan değil mi?

B. R. – Doğrudur. Ama bunun için ne yapılması gerektiğini kestirebilmek pek kolay olamaz. Modern dünyada kararlar artık çabucak alınıyor. Karar almak yetkisini birkaç kişiye bırakmak gerekiyor ama bu bir kaç kişinin iktidarına düşmekten korunabilmek sorunu huzursuzluk yaratıyor. Üzerinde kafa yormaya değer önemli bir sorun.

Nasıl yapacaksınız?

B. R. – Düşündüğünüz alanlara bağlı. Örneğin polis: modern devletlerin pek çoğunda görüyoruz; polisin iktidarı gerçekten tehlikeli bir şey oluyor. Almaya çalıştıkları her yeni ülkede komünistler öncelikle polis örgütüne el koymuştur. Bu sayede kimleri deliğe tıkacaklarını bilmektedirler. İstedikleri tanıklıkları sağlamanın yolunu da iyi bilirler. Görüyorsunuz ki polis çok tehlikeli bir şey olabiliyor ve örnekleri de var. Bence her yerde iki çeşit polis gerekli, birisi suçluluğu doğrulamalı, öteki de suçsuzluğu.

Bu çözüm belki işleri karıştıracak ve hükümetlere pahalıya malolacaktır?

B. R. – Olabilir. Ama düşünün ki sizi haksız yere birini öldürmekle suçluyorlar. Vatandaş sizin suçluluğunuz ortaya çıkarılsın diye

vergi ödüyor. Ama savunma masraflarınızı sizin yüklenmeniz gerek, bu doğru değil. Bir tek suçsuzun kurtarılması, doksan dokuz suçlunun salıverilmesine değer. Ama biz tam tersini yapıyoruz: bir suçluyu kurtarmak için doksan dokuz suçsuzu cezalandırıyoruz, neden? Çünkü bizce vergi yükümlüsünün suç delillerini finanse etmesi gerek, öteki zavallı da suçsuzluğunun doğruluğunu kendi cebinden ödesin.

Evet ama yanlış bir suçlama ne de olsa azdır. Bir suçlamanın her kez haksız olduğunu ortaya çıkarmak için Devletin bu kadar masrafa girmesi gerçekten gerekli mi?

B. R. – Bu tür ne kadar olay var bilmiyoruz ki; tartışma da buradan çıkıyor işte. Bu konuda bizi aydınlatacak polis değildir her halde. Bilinen şu ki haksızlık sık sık rastlanan bir şeydir. Masraflara gelince bir suçluluğu doğrulamak için yapılanlardan her halde fazla olmayacaktır.

Şimdi de hükümetlerin davranışlarına gelelim. Size göre hükümetlerin bu kadar özgürlüğü, bu kadar çabuk karar alabilmek yetkisi olmamalı mı? Seçmenlere mi danışmalılar? O zaman tutumları etkisini yitirmez mi?

B. R. – Evet; mümkündür. Ve yaşadığımız dünyada, öyle yerler var ki kararları bir referanduma sunmak ya da buna benzer bir yolla halktan ne düşündüğünü sormak akla bile getirilmez. Barış, savaş en önemli konulardır ve bu konularda çabuk karar alınmalıdır. Yer yüzündeki kurumları baştan sona değiştirmeli

ve savaş ve barış üzerinde sükunetle düşünebilmek yolları aranmalıdır. Mükemmel bir şey olurdu bu.

Yani etkinlik niteliğinden bir parça fedâkarlık edilmesi eğilimindesiniz?

B. R. – Kötü davranışlar karşısında bu etki ne kadar az olursa o kadar iyidir. Hiç olmazsa şimdiye değin, insan her tür kötü davranış karşısında büyük bir kuşku duymuştur. İnsanlık bugüne kadar gelebildi ise, etkisizlik sayesindedir. Ama bugün azalıyor bu etkisizlik ve bu yüzden de insanlık yok olmak tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Nasıl olmuşda çaresizlik ve etkisizlik insanın bugüne kadar gelmesine yardımcı olabilmiştir?

B. R. – Birbirlerini boğazlamak yeteniğini yavaş yavaş yitirerek. Etkisizliğine inanan ve işini bilen bir katil çok adam öldürür. Budala bir katil ise yakayı ele verir ve öldüremez artık. Yazık ki katiller gittikçe ustalaşıyorlar.

Biraz da kudretin bir diğer türünden söz edelim. Sizce Marx bunun önemini bu derece belirtmekle iyi mi etmiştir?

B. R. – Marx, kudretin diğer türleri yanında, ekonomik iktidara gerektiğinden çok önem vermiştir. Ayrıca, 1840 yılları İngilteresi'nin işlerini gözlemlemekle iktidarı fiilî yönetimin değil, mülkiyetin sağladığına inanarak hataya düşmüştür. Bu iki yorumlama dünyanın tutulduğu bütün hastalıklara deva göstermeye itelemiştir onu. Görüldüğü gibi sahte bir deva.

Ekonomik kudretin sizce önemi nedir?

B. R. – Çok önemli, gene de bir kudret türünden ibaret. Benim buna verdiğim önem, askeri güce ya da propoganda gücüne verdiğim önemden fazla değil. Bir örnek vereyim. Romalılar'a karşı ayaklanan Kraliçe Boadicee'yi bilirsiniz; Senek, kendisine yüksek faizle borç para verir, kadın ödeyemez. Bu olayın nedeni, o sırada Senek'in ekonomik gücü elinde tutmasıdır. Ama Boadicee'nin yenilgisinden sonra İmparator, Senek'i de ölüm cezasına çarptırmıştır. İktidar artık ekonominin değil, askerindir.

Ekonomik gücün firenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

B. R. – Her türlü iktidarın firenlenmesi gerek. Ülkeleri aç bırakmak kudreti her halde teşvik görmemeli. Hem ben, orta doğunun bazı ülkelerine petrol konusunda bu kadar hak da tanınmasını hoş görmüyorum.

Peki propaganda gücüne verdiğiniz önem?

B. R. – Pek büyük. Bu da çoktan beri bilinen bir şey. Acı çekenin döktüğü kan, kilisenin tohumudur, derler. Bunu, acı çekenin kanının büyük bir propaganda gücü taşıdığı anlamında alınız. Gene bir söz vardır. Gerçek büyük oldukça değer bulur. Bu da, bugün kolayca benimsenen fikirler alkışlanacaktır demektir. Olağanüstü bir önemi vardır propagandanın ve binbir biçime de girer. Şurası gerçektir ki hıristiyanlık ne ekonomik, ne de askerî güçlerden destek görerek yerleşmiştir.

Her zaman kötü müdür propaganda?

B. R. – Yok canım. Fena ve iyi düşünceyi birbirine karıştırdığı zaman kötüdür. Ama tek başına propaganda, kötü değildir. O zaman mademki eğitim bir propaganda türüdür, o halde eğitim de kötüdür demek gerekirdi.

Demek size göre propaganda gücünü firenlemek gerek. Eğer halk kütleleri baskı altında aydınlatılıyorlarsa, açıklıkla ve kendiliklerinden düşünemeyeceklerdir?

B. R. – Doğrudur, propagandayı güçlü bir firenle cihazlandırmalıdır. Görüyorum ki orta sınıf bir Rus'un Batı hakkındaki düşüncesi, gerçeğin tam karşısında: neden? Çünkü komünist ülkelerde propaganda gücü eğitimi avucunun içine almış. Komünist olmayan ülkelerde bu tekel daha yumuşak; ama insanların gerçeğe uygun olarak değil, hükümetin istediği gibi düşünmeleri için gene de bütün gücü ile gösteriyor etkisini.

Ama batıda da propagandayı firenlemek gerekmez mi?

B. R. – Gerekir. Durum o kadar vahim değil ama firenlemek gerekir; çünkü okul ve üniversitedeki eğitim, düşüncelerin özgürlük içinde boy ölçüşmelerine yer vermiyor. Bu engeller yüzünden bir düşünce bunlardan birinde, öbürünün zararına kayırılmış oluyor.

Kudretin iyiye ve kötüye kullanımı sorunu bir insanın yaşantısında önemli demek?

B. R. – Şüphesiz. Ben bunda iyi ve kötü hükümet arasındaki ayrıntıyı görüyorum. İyi

bir hükümette iktidarın kullanımının sınırları, kontrolları, karşıt ağırlıkları vardır. Kötü bir hükümette iktidar ayrım tanımaz.

Gerçek şu ki Batıda işler daha iyi, totaliter rejimlere oranla çok daha iyi gidiyor. Nitekim, iktidarın aşamayacağı sınırlar var. Ama bizde de ara sıra yapılan genel seçimlerden başka firenler de olmalı. Seçimler, her şeyin bir birine pek yakın olduğu modern dünyada yeterli olmaktan çok uzak; bence referandumların katkısı olabilir buna. Ama referandumlar da pek çabuk işleyemiyor?

B. R. – Öyle; ağır ve yavaş oluyor. Ama bir hükümete, ülkeyi, kimsenin fikrini almadan felâketin kucağına atmak yeteneğini veren bir sistemden ne de olsa daha iyidir.

7. MUTLULUK NEDİR?

Lord Russell, mutlu görünüyorsunuz. Her zaman böyle mi idiniz?

Bertrand Russell: Hem mutlu hem mutsuz zamanlarım oldu. İhtiyarladıkça mutluluk dönemlerimin uzadığını görüyor şanslı sayıyorum kendimi.

Bize en mutsuz dönemlerinizden sözeder misiniz?

B. R. – İlk delikanlılık çağlarımdır. Sanırım bu yaştakilerin pek çoğu mutsuzdur. Arkadaş yoktur, konuşacak kimse yoktur. Yaşantıma son vermeyi düşünürdüm, kendimi zor tuttuğumu sanırdım ama pek aslı yoktu bunun. Tabiî mutluluktan pek yoksun duyardım kendimi. Ama belki de yarıyarıya mutsuzdum. Bir düş bana gerçeği anlattı. Ölüm derecesinde hastalanmıştım düşümde. Garip, Baillol'un üstadı ve Platon'un çeviricisi, aile dostumuz, pek bilgin Profesör Jowett, başucumda idi. Hayli dokunaklılıkla ona "ne ise ki bir avuntum var, bütün bunları birazdan bırakıp gideceğim." diyordum. O da bana özellikle çığırtkan sesi ile "Hayatı demek istiyorsunuz?" diye cevap veriyordu.

Ben "evet hayatı" diyordum. Ve o, "Biraz daha yaşlanınca bu saçma sapan sözleri bırakacaksınız" diyordu. Uyandım ve gerçekten bunlardan bir daha söz etmedim.

İstediğiniz için mi mutlu oldunuz, yoksa kendiliğinden mi geldi mutluluk?

B. R. – İşim sözkonusu olunca bana bağlı idi. Gerisini de, tepkilerime, rastlantıya bıraktım. Her halde işimde mutlu olmak için yaptığım plânı harfi harfine izledim.

Ama mutluluğu tepki ve rastlantılara bırakmanın iyi sonuçlar verebileceğine inanıyor musunuz?

B. R. – Şansa bağlı. Sonra bu, çok kez işinizdeki başarıya da bakar. Sözünü ettiğim ilk delikanlılık çağından yıllar sonra düşkün bir dönem yaşadım; işimde en küçük bir adım bile atmadan önce çözümlemem gereken bir sorun beni yerime çivilemişti çünkü. İki yıl, en küçük başarıya ulaşmadan bu sorunla uğtaştım. Bu yüzden çok acı çektim.

Mutluluğu neler yapar sizce?

B. R. – Önemli bulduğum dört şey var. Birincisi belki de sağlıktır. İkincisi bizi yoksulluğa düşmekten koruyacak araçlar. Üçücüsü, diğer insanlarla mutlu ilişkiler. Dördüncüsü de çalışmada başarı.

Sağlığa bu kadar önem veriyorsunuz demek?

B. R. – Öyle sağlık durumları vardır ki mutluluğunuza gerçekten engeldir. Kimisi ruhunuza işler, perişan bir yaratık yapar sizi.

Canınızı dişinize takıp dayanacağınız acılar da vardır; bazılarına da hiç dayanamazsınız.

Sağlığın mı mutluluğa eriştireceğine yoksa mutluluğun mu sağlığa kavuşturacağına inanıyorsunuz?

B. R. – Doğru olanı, sağlığın mutluluğa eriştireceğidir. Ama tersi de var. Mutlu bir kişi daha az hasta oluyor.

Güzelce uyuduğunuz bir geceden sonra kendinizi, fena geçirdiğiniz bir geceden daha mı mutlu duyarsınız?

B. R. – Elbette.

Şimdi de paradan sözedelim.

B. R. – Önemli ama, alışılana bağlı her şey. Yoksulluğa alışkanlık istediklerinize gem vuracaktır. Büyük bir geliriniz yoksa zenginlik alışkanlığı sizi mutsuzluğa sürükler.

Bundan kazanç tutkusu doğmaz mı?

B. R. – Anlıyorum. En varlıklılar bile yoksullar yurduna düşmekten korkarlar. Çok kez görülen bir duygudur bu.

Yani çok para mutluluk için yeterli olmuyor mu?

B. R. – Olmuyor tabiî. Para asgari bir gereksinme. Başka şeyler düşünmek gerek. Eğer düşünemezseniz çok sıkılırsınız.

Üçüncü nokta olarak başkalarıyla ilişkilerden sözettiniz. Önemi yönünden gerçekten üçüncüsü müdür?

B. R. – Değildir elbette. Deneylerim doğru ise, birincisi , ya da sağlıktan sonra ikincisidir.

Başkalarıyla ilişkilerle ne demek istiyorsunuz?

B. R. – Bence bunun anlaşılmaz bir yönü yok. Arkadaşlık, sevgi, çocuklarla ilişkiler, başkalarıyla içtenlik. Bu ilişkiler mutlu olmadıkça yaşam zordur.

Çalışmaya gelelim. Başarıya ulaşmış çalışma: bunun yeri üstün müdür sizce?

B. R. – Söz konusu olan enerjik biri ise çok üstündür.Bazen boş veren insanlar vardır; bunlar için çalışma pek kaygı sayılmaz. Ama insanın enerjisi var ise, onu harcamanın yollarını aramalı; bunun için de en uygunu çalışmaktır. Tabiî çalışmanız umulan sonucu vermezse mutsuzluğa kapılırsınız. Ama başarılı olursa günleriniz daha dolu olur ve işiniz mutluluğunuza çok şey katar.

Çalışma türünün de rolü var mıdır bunda?

B. R. – Sanmamki olsun; yalnız bazı sakat uğraşılar vardır. Örneğin benim politbüro üyesi olmam gibi; biraz da endişe verici bir iştir bu; her ne ise..

Bu gibi işler insana güç vermez mi? Bunu sevenler de var.

B. R. – Seviyorlarsa bir diyeceğim yok.

Görevin küçüklüğü ya da büyüklüğünün önemi var mı?

B. R. – Yaradılış sorunu... Büyük işlere kendilerini verdikçe mutlu olanlar var. Bazıları da orta karar bir işle yetiniyor. Ama, gördüğümüz işin, sonuç verebilmesi için, yeteneklerimiz ölçüsünde olması gerek.

Bu dediklerinizden, tembellikte huzur bulunacağı, küçücük bir işle bile yetinilebileceği anlamı çıkıyor.

B. R. – Biliyorum; ama deneylerim beni yanıltmıyorlarsa gerçekte, mutlu olmanın yolu bu değildir. Dört başı mamur, bütün zoluklara karşın başarılmış bir işin mutluluğuna sınır yoktur; bir tembelin de bu tür bir mutluluğa kavuşabileceğini sanmam.

Size , daha az bir zekâ ile daha çok mutlu olabileceğinizi söyleselerdi tepkiniz ne olurdu?

B. R. – Red ederdim. Biraz daha zekî olmak pahasına kıvancımı yitirmeye hazırım. Yok yok. Zekâyı seçerim.

Felsefenin mutluluğa katkısı olduğuna inanıyor musunuz?

B. R. – Evet, eğer felsefe sizi ilgilendiriyorsa ve yeteneğiniz varsa. Yoksa inanmam. Ama masonluk için de aynı şey söylenebilir... tabiî iyi bir masonsanız. Eğer size uygun ise, her türlü uğraşı sizi mutlu yapacaktır.

Peki mutluluğa karşı olanlar nedir?

B. R. – Çok var. Söz konusu ettiğimiz dört unsurun karşısında olan faktörleri kabul etsem de ! Mutlu olmak isteyenlere derim ki, fazla tasalanmayın. Bu bakımdan ihtiyarladıkça hayli başarı sağladım. Tasalanmamak için pratik bir sistem buldum kendime. "Dur bakalım diyorum. En kötü ihtimal nedir?" sonra da "Eh, diye düşünüyorum, yüz yıl sonrasına göre bu da o kadar vahim değil; hatta sanırım en

küçük önemi bile kalmayacak." Böyle düşünürseniz rahat edersiniz. Eğer kendimize bir takım kaygılar yaratırsak bize hoş görünmeyen bazı olaylara karşı koymaktan çekiniyoruz demektir.

İstediğiniz an tasadan kurtarabiliyormusunuz kendinizi?

B. R. – Pek değil , ama gene de başarabiliyorum.

İstek konusundaki görüşünüz nedir?

B. R. – İstek; ha, evet. Hastalananlar bile var bunun için. Ressam Haydon'ı anımsıyorum; büyük bir sanatçı değildi ama öyle olmak isterdi. Güncesine bakın ne yazmış: "Kendimi Rafael ile kıyaslayarak berbat bir sabah geçirdim". Durumundan hiç te yakınmamaları gereken pek çok kimseler ötekilerde benden fazlası var diye tasalanırlar. Bir başkasının arabasını daha alımlı, bahçesini daha güzel bulurlar, ya da daha yumuşak bir iklimde yaşamanın hoş olacağını, ne bileyim, filancanın yaptığı işin daha çok beğenildiğini düşünürler, v. b. Ellerindeki değerlerden yararlanacak yerde başkasında daha çok var düşüncesiyle zevklerini kendilerine haram ederler. Vız gelmeli oysa.

Ama isteğin iyi yönü yok mu? Komşunun yaptığının bizimkinden iyi olduğunu düşünmek, bizi daha çok çalışmaya itelemez mi?

B. R. – Doğru, ama, daha kötü iş çıkarmaya ve özellikle başkalarının işine burnunuzu sokmaya da iteler sizi. Bir başkasını geçebil-

menin iki yolu vardır. Birincisi ileri atılmak, ikincisi rakibi arkada tutmak.

Can sıkıntısı önemli midir?

B. R – Çok önemlidir. Hem sıkıntı yalnız insana özgüdür de diyemeyeceğimi; hayvanat bahçesinde maymunları gördüm, sanki can sıkıntısı denemesi yapıyorlardı. Ama sanmam ki bu, başka hayvanlarda da görülebilsin. Sıkıntı yüksek bir zekânın belirtisidir. Bunun da önemi çok büyüktür. Uygar insanlarla ilişki kuran vahşilerin alkole saldırışlarında görüyoruz bunu. İncil'den, Evanjil'lerden hatta mavi boncuklardan önce geliyor alkol. Alkol istiyorlar, çünkü alkol bir süre sıkıntıyı unutturuyor.

Ama nasıl kurtulunur sıkıntıdan? Şu iyi eğitim görmüş genç kızlara bakın. Evleniyorlar, evleriyle uğraşmaktan gayri ne kalıyor yapacak?

B. R. – Bu sosyal sistem bir başarı değildir. Kişisel bir davranışın da bunu pek değiştirebileceğini sanmam. Ama verdiğiniz örnek bu sistemin bize uygun olmadığını pek güzel gösteriyor. Herkes, yetenek ve yaratıcılığı oranında yararlı olmaya çalışmalı. Oysa eğitim görmüş modern genç kızlar kendilerini gösteremiyorlar. Toplum böyle istiyor.

Mutlu olmak istersek, hayal kırıklığına uğramamak için bizi birşeyler yapmaya iteleyen nedenleri iyice bellememiz gerekmez mi?

B. R. – Gerekir. Öylelerini bilirim ki gözlerini kin bürümüştür ve ülküleri için, yaptıkları işin yüceliğine inanmışlardır. Böyleleri,

birinden ya da bir gruptan nefret ettiklerini ve gerçek nedenin de bu olduğunu bilseler belki de daha mutlu olurlar.

Pek çoklarının mutsuz olması, kendilerini kötüye kullanmalarından.

B. R. – Evet, bu da var.

Kaderin sillesini yese de insan mutlu olabilir mi? Mademki sizin de başınızdan geçti, hapishanede diyelim.

B. R. – Hiç de mutsuz değildim hapiste. Tabiî ben birinci bölümde idim. Hapishane hayatının sertliği duyulmaz bu bölümde. Ne de olsa tutuklanmak, kafası ile çalışmaya alışmış birisi için çok zordur. Bu durumda el işçisi olmak daha iyidir; aydınsal faaliyet yoksunluğu daha az duyulacaktır.

Siz hapise yararlı bir ilke uğruna girdiğiniz inancında idiniz. Bu koşullar içinde mutlu olmak, buna lâyık olmaktan daha mı kolay sizin için?

B. R. – Şüphesiz. Aynı cezaya bir kaşık çaldığım için çarptırılsaydım çok üzülürdüm, çünkü... bu şerefsizliğe lâyık olduğumu kendim de görecektim. Ama ben hiç de şerefsizlik duymadım.

Çünkü, bu bir prensip sorunu mu idi?

B. R. – Evet.

Uğruna ve sayesinde yaşanan bir ilkenin mutlulukta katkısı olacağını sanır mısınız?

B. R. – İyi kötü başarmak şartı ile evet. Yitirilmiş bir amaç mutlu yapmaz kişiyi. Ama arada sırada sağlanan başarının değeri vardır.

Bu bana şunu anımsatıyor. Mutlu olmak istenirse kendinden başka şeylerle ilgilenmenin önemi çok büyüktür. Hele ihtiyarlayınca. İnsan kendini çıkar beklemediği işlere verdikçe küçük yaşantısının çerçevesinden kurtulur ve geleceği umursamaz. Her an son bulabilecek bu yaşantı akla getirilmez. Son günlerini huzur içinde geçirmek isteyenler için işte çok önemli bir nokta.

İnsanlara uzun ve mutlu yaşamaları için yapılan bütün bu öğütlere ne dersiniz?

B. R. – Çok yaşamak, tıbbi bir sorundur. Bu konuda ne diyeceğimi pek bilemiyorum. Sistem yazarlarından tomarla mekuplar alıyorum. Onları dinlese idim, ne olduğu belirsiz haplarını yutardım ve saçlarım kapkara olurdu. Ama memnun mu kalırdım acaba? Çünkü saçlarım ağardıkça insanlar anlattıklarıma daha çok inanıyorlar.

8. ULUSCULUK

Ulusculuk iyi bir şey midir, kötü bir şey midir Lord Russell?

Bertrand Russell: Kültürel ve politik yönlerini birbirlerinden ayırmak gerek. Kültür bakımından modern dünya umut kırıcı bir tek düzelik içinde. Lüks bir otelde, hangi kıtada olduğunuzu size gösterecek tek işaret bulamazsınız. Her tarafta aynı şeyler çıkıyor karşınıza; hoş değil. Bu yüzden de zenginler için düzenlenen gezilerde, girişilen zahmete değmez. Yabancı ülkeleri tanımak için insan yoksul gezmeli. Bu bakımdan, ulusculuk yararına söylenecek çok şey var, çünkü sanatta, edebiyatta, dilde v. b. çeşitleri koruyor. Ama politikada ulusculuk kötünün kötüsüdür. Aksi savunulamaz.

Bir devlet örgütünün ana ilkeleri nelerdir sizce?

B.R. – Bir devletin "Savunma" öteki devletlerin de "Saldırı" dedikleri şeyler ana ilkelerdir. Olay aynıdır; yerine göre ya birinci adı, ya da ikincisini alır. Gerçekte devlet, özellikle, dışarıdan saldıranları yoketmek için kurulmuş bir örgüttür. Başka eylemleri de vardır

tabiî. Örneğin gençliği yetiştirmek. Yetiştirirken de her türlü yol ile, yabancıları öldürmenin pek büyük bir şey olduğu kafalarına sokulur gençlerin. Britanya ulusal marşının şu dizelerini örnek olarak gösterebilirim:

Bul aşağılık hilelerini,
oyunlarını boz,
Ve ser onları yere.

Hepimiz, yabancıların kulağının dibinde, hem de ne duygu ile, söylemişizdir bunları.

Tıpkı Rule Britannia (1) *gibi?*

B. R. – Aynı şey. Ama "Britannia" denizlere egemen değil artık. Acıdır, çünkü "Egemen ol denizlere Birleşik Amerika, Birleşik Amerika denizlere egemendir" dersek ölçü kayboluyor. Böylece biz de bu şarkıdan caydık işte.

Ulusculuk, kötüdür derken bunları mı belirtmek istemiştiniz?

B. R. – Ulusculuk şunları kafamıza sokmaya çalışır demek istiyorum. Ülkemiz başarılar ülkesidir ve her zaman her şeyden başarılı çıkmıştır. Oysa öteki ülkelerin, Dickens'in Mr. Podsnap'a dedirttiği gibi "Yabancı ulusların söylemekten üzgünüm, kendilerine özgü bir tutumları var." Bence bu diğer uluslara haksızlık etmektir. Garip örneklerini görüyoruz bunun. Ulusculuktan sözettiğim kitaplarımdan birinde şunu yazmıştım: "Bir ulus

1 "Britannia, rule the waves" Hakim olsun deryalarda Büyük Britanya.

vardır ki diğerlerinin iddia ettiği bütün üstün nitelikleri kendinde toplamıştır. Benim okuyucumun ulusudur işte bu ulus". Bir Polonyalı bana gönderdiği bir mektupta şöyle diyor: "Polonya'nın üstünlüğünü kabul ettiğinizden ötürü mutluyum."

Anlıyorum. Başka örnekleriniz de var mı?

B. R. – Evet. Birleşmiş Milletlerin bir mitingine katılan Ekvatörlü bir kadıncağız vardı. Bisiklete binmeye bayılırdı, birgün dik bir yokuştan inerken kontrolunu kaybeder; ölmesi işten değil. Arkadaşı Gilbert Murray: "Bisikletiniz gemi azıya alınca korkmadınız mı?" diye sorar. Bilir misiniz ne cevap verir kadın? "Yok canım, der. Kendi kendime: Ekvatörlü olduğunu unutma! dedim".

Aşağı yukarı herkes için bu böyle.

B. R. – Evet, ve bu öykü ile herkesi güldürdüm. Ama şunu da ekliyordum: "Belirli bir ülke ismi verse idim, kabul ederdiniz ki, kimse gülmezdi."

Evet... İnsanlar neden ulus ve devlet olarak bölünürler?

B. R. – Bizim iç dünyamızla ilgili bu Aşklarımız var. Kinlerimiz var, ve yerine göre her ikisinden de yararlanıyoruz. Vatandaşlarımızı severiz. Yabancılardan nefret ederiz. Tabiî vatandaşlarımızı, yabancılar aklımıza gelince seviyoruz. Bu tutkumuzun gücünü yitirmesi için yabancıları unutmak yeter.

Ne yapmalı o halde? Belirli ölçüde ulusculuğun kabul edilebileceğini ve doğru olduğunu söylüyorsunuz. Ama bu ölçü pek alâ aşılabilir. Nasıl anlaşılabilir bu?

B. R. – Bunun mümkün olup olamayacağında bir şey söyleyemem. Kesin bir şey yok. Ama denebilir ki ve bütün dünya da bu görüşte olmalı, insanlar yok olmak istemiyorlarsa kara, deniz ve hava kuvvetleri bundan böyle ulusal değil uluslararası olmalı. O zaman bir başka ülkeye yan da baksanız pek önemi olmaz: mademki onu yok edecek güçten yoksunsunuz...

Başka şeyden söz edelim. Everest'in tepesine çıkmak ya da bir feza aracı yapmak gibi yurdunuz için bir şeyler başarmak geliyor içinizden. Bu duygunuz, giriştiğiniz iş genel bir nitelik taşırsa, ateşini yitirecektir.

B. R. – İnsanların bu biraz da sınırlı itici gücü seçtikleri doğrudur. Ama bu gücü elde tutmanın bin türlü yolu var... Everest'e tırmanma cinsinden başarıları sadece bir ülkeye borçlu değiliz, hemen her zaman böyle başarıların arkasında kurumlar, zenginler vardır, ne bileyim? Nasıl ülkeniz için yapıyorsanız, bu işleri onların zaferi için de yapabilirsiniz.

Kısacası, rekabet iğnesi rakipleri nasıl dürtüyorsa ülkünün de ülkeler arası yarışma konusu olduğuna inanmak gerek.

B. R. – Öldürmek söz konusu olmadıkça yarışmaya, rekabete bir diyeceğim yok. Beledi-

yeler arasındaki çekişme fena mı ? Bir ilde bir belediye sarayı yapılır, öbüründe halk: "Bize güzel bir belediye sarayı gerek" diye düşünüyor. Alânın alâsı. Manchester ve Liverpol'ün birbirlerini sevmediklerini bilirim, ama savaşa tutuşmak için özel orduları yoktur.

Bütün bir toplum önümüzde ve işliyor da; "ister haklı ister haksız olsun, gene de bu benim vatanımdır" sözünü benimsemeden özellikle tehlike, kriz, gerginlik anında bu toplumu yönetmek için ne yapmalı?

B. R. – Ne yapılması gerektiğinden sözediyoruz. Önce de söyledim, bir tek uluslararası ordu olmalı, ulusal ordular değil. O zaman, değindiğiniz tehlikeli durumlar çıkmaz ortaya. Saldırı olmayacağına göre, ulusal savunma da gerekmeyecek.

Ama bu durumlar şu anda var.

B. R. – Evet, var. Bunun için insanlar şunu kafalarına koymalılar bir kez: Saldırıya karşı koymak gerekir; ama saldırmak doğru değildir. Bence saldırıya zaten kendiliğinden karşı koyar herkes.

Savaş sonrası orta - doğuya bakın. Arap ulusculuğu bir çok devletler ortaya çıkardı. Arap halklarına gerçek bir güven, belirli bir huzur fikri verdi. Bu iyi mi kötü mü?

B. R. – Şimdiden bir şey denemez. Bu uyanış Araplar'ın kafasında kendilerine öz bir vakar duygusu yaratıyorsa ya da onları, büyük işler görebileceklerine inandırıyorsa güzel, ama buna, kin karışırsa - örneğin İsrail gibi Arap

olmayanlara karşı güdülen kin - o zaman kötüdür.

Doğrulanmış bir ilke uğruna ulusal duygular bir kez uyanırsa, kötü amaçlara kaymalarına nasıl engel olunur diye düşünüyorum?

B. R. – Sadece hükümetleri birleştirerek. İngiltere ve İskoçya'ya bakın: yüzyıllarca savaştılar, sınırın iki yanındakiler de karşısındakinin ancak nefrete lâyık olduğu düşüncesinde birleşiyorlardı. Basit bir hanedan arızası sonucu iki hükümet birleşti, kin de böylece son buldu.

Yani aynı taç altında birleşmelerinden mi söz ediyorsunuz?

B. R. – Evet.

Dalgaya düşerek mi?

B. R. – Evet.

Irkcı ön yargı ile ulusculuk arasında bir bağ görüyor musunuz?

B. R. – Bu ikisi beraber gider; hele iki komşu ulus arasında ırk ayrımı varsa, ırkcı ön yargı ulusculuğun içine girebilir ve güçlendirir onu. İki ayrı şeydir bunlar ama birbirine pek alâ karışabilirler.

Son elli yıl içinde ırkcı ön yargının alıp yürüdüğü kanısında mısınız?

B. R. – Öyle görünüyor ama pek güvenli değilim. Bilmiyorum. Rudyard Kipling İngilizler'in emperyalist duygularını geliştirmek için elinden geleni yapmıştı. "Yasadan yoksun küçük ırklardan" sözeden odur. Bütün yazılarında, beyaz olmayan herkesin –hatta İngiliz

olmayan herkesin de denebilir– aşağı bir yaratık olduğu düşüncesi vardır. Görüyorsunuz ki yeni bir şey değil bu.

Amerika ve Aavrupa'da ırkcı ön yargılarla hayli uğraşıldığını biliyoruz. Bunun Asya ve Afrika'ya daha az bulaştığı kanısında mısınız?

B. R. – Daha mı az ? Yok canım. Olay yeni olduğundan ihtimal daha da kaptırmışlardır kendilerini. Şu anda Asya ve Afrika ulusculuğu Avrupalılar'ınkinden daha da gözü dönmüş gibi geliyor bana. Bu uyanış pek tehlikeli. Doğu - Batı savaş tehlikesi ve gerginliğini bir yana bırakırsak ulusculuk, insanoğlunun şimdiyedek karşılaştığı tehlikelerin en büyüğüdür.

Bir ulusa kötü davranıldıkça, ezilen bu çaresizlerin fevkalade kimseler olduğunu söyleyecek her zaman birisi çıkar. Bunlar biraz ölçüyü kaçırmazlar mı?

B. R. – Tabiî. Bu böyledir: Bir ulus, bir sınıf ya da ne derseniz deyiniz, haksız yere ezilirse, şerefli insancıl kimseler, onlara en üstün nitelikler yakıştırmaya koyulurlar. Bu eşine az rastlanır yaratıklara özgürlük verilir, sonra da bakarsınız, harıl harıl kendilerini ezenlerin kötü yönlerini kopye etmeye başlamışlar..

Bundan kaçınılamaz mı?

B. R. – Kaçınılabilir. Hindistan, örneğini veriyor bunun. Sanırım Hindistan bağımsızlığından sonra, çiçeği burnunda özgürlüğüne kavuşmuş halkların tutumuna yönelmekten ustaca sıyırdı kendini.

Bugün ulusculuk her zamandan daha ateşli gibi görünüyor. Nedenlerini söyleyebilir misiniz?

B. R. – Eğitimin payı var bunda. Gerçek bir belâ idi eğitim. Eğer insanlar okuyup yazma bilmeselerdi her şey çok daha yolunda giderdi gibime geliyor. Çokları için okuyup yazma bilmek, kendini propagandalara kaptırmak demektir; propaganda da her yerde devletin elindedir. Ve devleti ilgilendiren ise, istendiği zaman öldürmeye hazır olmanızdır.

Biraz önce, ulusculuğun çok kötü bir şey olduğunu belirttiniz. Komünizmden de beter mi?

B. R. – Bence Doğu Batı gerginliği en büyük tehlikesidir dünyamızın. Eğer bu gerginlik yok olursa, ulusculuk kalacak ve sanırım bu tehdit de, komünizmin barış yolu ile yayılmasından çok daha vahim olacaktır insanlık için.

Bu soruna çözüm yolu var mı? Merihliler'in dünyamıza baskın yapmalarının dışında bir çözüm demek istiyorum?

B. R. – Merihliler gelirse uluslar tabiî uslu dururlar. Öteki gezegenlerinkine karşı bir dünya ulusculuğu doğar. Kolları sıvar, okullarda, bizim dünyamızın, hiç bir şey bilmeden ve bir sürü de özür bularak, aşağılık merihlilerin'kinden her zaman daha soylu olduğunu öğretmeye koyuluruz. Görüyorsunuz ki hiç te zor bir şey değil bu. Ama sanmamki böylece yakayı sıyırabilelim. Her halkın olumlu ilkeler çizmesi gerek kendine: Öz huzuru ve öteki ülkelerin huzuru. Olumsuz amaçlara, anlaşmazlıklara son vermeli.

9. KİŞİNİN ROLÜ

Kişiye düşen rol nedir sizce?

Bertrand Russell: Her şeyden önce bir kimsenin, bir örgüt dışında ne yapabileceğini düşünüyorum. İnsanların, hiç bir toplum yardımı görmeden bugüne kadar yaptıkları yararlı bir sürü önemli iş var ve artık bu işler yavaş yavaş çeşitli örgütlere bağlanmaktalar. Eskiden büyük bilim adamları, Kopernik, Galile, Nevton, Darvin güçlü örgütlerden medet ummazlardı. Yalnız çalışırlardı ve pek alâ da başarılı idiler. Ama modern bir feza bilgini öyle mi? Bunlardan birine rastladım Kaliforniya'da. Zeki, değerli bir adam ama çalışmaları, bir hayırseverin rasathaneye bağışladığı güçlü teleskopları kullanmasına bağlı. Bir yemekte bana rahatça çalışabilmesi için varlıklı birisi ile iyi geçinmesi gerektiğinden sözetti.

Bir çözüm yolu görüyor musunuz?

B. R. – Bu özel sorun için hiç bir çözüm göremiyorum, ta ki herkes birlik olup bilimin ilerlemesine ilgi göstere.. Biliyorum, ufak bir umud ama başka ne gelir elden?

Çok pahalı bir araçtan söz ettiniz. Bunu elde etmek için ne yapmalı, bu aracı kullanma hakkını başkalarına nasıl kabul ettirmeli?

B. R. – Meslektaşlarınızın oyuna başvurursunuz. Bereket ilimlerde bir insanın yeteneğini ölçebilmek pek zor değildir. Sanatta iş değişir. Çağdaşlarını sevindiren bir şair, bir ressam, bir mimar, genellikle yenilik getirmez. Bütün yenilik getirenlerden çağdaşları hoşlanmaz. İşin güçlüğünü görüyorsunuz.

Kültür ve bilimlerde şu özgürlük düşüncesini deşelim biraz. Toplum için anlamı nedir bunun?

B. R. – Tutumumuza yön veren büyük davranışların iki türde toplandıklarını söylemiştim. Yaratıcı olanlar ve olana sahip çıkanlar. Bana göre yaratıcılık kimseden bir şey almadan yoktan var etmektir. Olana sahip çıkmak ise, bir ekmek kırıntısı gibi zaten önümüzde duran bir şeyi kendine mal etmektedir. Bu iki eylemde normal olarak vardır: yaşayabilmek için olanı elde etmek gerek; ama gerçek büyük davranışlar, özgürlük çerçevesi içinde irdelerseniz, yaratıcı olanlardır. Bir şiir yazmakla bir başkasının da yazmasına engel olmazsınız. Bir tablo yapın; başkasının da yapmasına engel değildir. Bu çeşit uğraşılar başkalarına zarar vermez. Bunun için kesin bir özgürlük içinde yürütülmelidirler.

Kültür ve bilimlerde özgürlüğün gittikçe geriliediği kanısında mısınız?

B. R. – Evet, çaresiz bu böyle. Hem sadece sanat alanında değil, ama önceden belirttiğim

nedenlerden ötürü, bilimler alanında da bilimsel araçlara paha biçilemez. Galile örneği öz telekopuna sahip olmak çağı geçmiştir. Kimse kendi teleskopunu yapabilecek güçte değildir.

Bununla beraber, bugünün bilim adamlarının su götürmez bir avantajı var. Eski çağların bulucuları gibi kafalarının kesilmesinden korkmadan yollarında yürüyebilirler.

B. R. – Ben pek emin değilim. Genellikle artık kafaları kesilmiyor ama politikayı kollamasını beceremezlerse böyleleri de oluyorlâboratuvarlara pek sokulmuyorlar.

Ama bilim ve kültür özgürlüğü diye bir şey var mı idi zaten?

B. R. – Hayır, sanmıyorum. Olmadı. Hangi yönde olursa olsun ilerleyenler, her zaman halkı karşılarında bulmuşlardır.

Örnek verebilir misiniz?

B. R. – Kopernik, Galile. Buluşları ile başlarını derde soktular. Bunlar. Ya herkesin ad bile veremediği, dengesiz gözü ile baktığı Darwin? Gelişmeye öncülük yapanlara reva görülen bu işte.

İyi değil mi? Bir öneri ilerici olur da olmaz da. Direnme bir sınavdır. Kafalarımıza sokulmaya çalışılan her çeşit bulanık görüşlerden kurtarır bizi.

B. R. – Sanmam ki bulanık görüşler bir kenara itilebilsin. Dünyanın neresinde olursa olsun, bildiğim kadarı, bulanık görüşler için özel bir eğilim var ve destekleniyor bunlar. Direnmeler geçerli görüşlere karşı, hem de şid-

detli oluyorlar. Gerçekte, söylediğiniz yanlış değil. Eğer çok çetin değil ise direnme güç verir. Yoksa bir şey vermez. Kafanızı keserlerse eğer, düşünme gücünüz çok şey yitirir.

İnsanların buluşlar karşısındaki tepkilerinin sebebi nedir?

B. R. – Sanırım kendilerini güven içinde duymamalarından. Hayvanlar gibi her insan da güven arar. Her türlü görünmez tehlikenin kendisine ulaşamayacağı bir yerde yaşamak ister. Birisi gelip de size her zaman inandığınız bir şeyin doğru olmadığını söylerse afallar: "Nerdeyim ben? Ayaklarım yerde ama, öyle mi acaba?" diye düşünürsünüz. Kuşku içindesinizdir artık.

Bu, bilimsel uygulamalar alanından çok düşünce alanı içindir. Ay için yapılmış bir araç, kimseye zarar vermeyen bir buluştur.

B. R – Öyledir. Buna karşılık, insanları -sandığımdan daha az sayıda bazı kimseleri- sıkan, insan türünü yok edecek nitelikte bir araçtır. Böyle bir araç da bilimin işidir.

O başka. Benim aklıma gelenler, kimsenin karşıkoymadığı televizyon filân gibisinden buluşlardı.

B. R. – Yeni bir buluştur bu; ama yeni buluşların düşünce alanında, çok kez, teknik alandan ayrımlı sonuçları oluyor, ve bu sonuçları da çok kimse hoş görmüyor.

Kişinin rolü sorununa büyük önem vermektesiniz. Neden?

B. R. – Tâ ilk çağlardan beri, görüyorsunuz ki, insanlığın ileri attığı her büyük adım, kişiler sayesinde olmuştur; ve hemen her zaman bu kişiler toplumun çetin bir direnişi ile karşılaşmışlardır.

Kamu oyunun korkusu, yapacakları işin iyiliğine ve haklılığına aklı yatan insanların davranışına engel olmuş mudur?

B. R. – Evet ve toplum çılgınlığının da karıştığı ateşli dönemlerde etkisi de büyük olmuştur. Toplum çılgınlığına karşı durmak korkunç bir şeydir. Sonunda hata baskın çıktığından çoğu cayar.

Bilgin ve sanatçılar da mı?

B. R. – Öyle sanırım. Bilginlerin bir avantajı vardır. Ara sıra haklı olduklarını doğrulayabilirler. Ama sanatçılar yapamaz. Beklerler ki başkaları onlara hak versin. Alın yazılarının özenilecek bir yönü yoktur. Ama ne de olsa çağımızın bilgini her zaman rahat olamıyor. Çünkü bazen öyle şeyler buluyorlar ki, hükümetin işine gelmiyor ve başı da belâya giriyor.

Batıda bile yakasını sıyıramaz mı?

B. R. – Evet, hayır. Biraz bilginin kişiliğine, biraz göstereceği delillere biraz da idarenin başına açtığı işlere bağlıdır.

Düşünürlere ne dersiniz? Artist ya da bilginler gibi pratik sorunlarla uğraşmayan kimseler demek istiyorum.

B. R. – Duruma bakar. Pek çok düşünür, hoşa gitmeyecek düşünceleri halk önünde açıklamaz.

Bu kategorilere girmeyen başkaları da var..

B. R. – İlginç bir olay anlatayım. Birinci dünya savaşından sonra Amerika'da geçer. Sacco ve Vanzetti adlı iki kişi adam öldürmekten sanıktırlar. Deliller yetersizdir. Bu deliller bir komiteye incelettirilir. Harvard üniversitesi başkanı da komite üyesidir. Bazı üyeler iki sanığın suçlu olduğu yargısına varırlar ve adamlar elektrikli sandalyeyi boylar. Ama delilleri tarafsızlıkla inceleyenler, bunların suçluluğu doğrulayacak yeterlikte olmadıkları kanısındadırlar.

Harvard üniversitesi Başkanı suçlu olmadıklarını biliyor muydu demek istiyorsunuz?

B. R. – Biliyordu sanırım. Aklından geçenleri bilmediğim için bir şey söylemeyeceğim, ama biliyordu sanırım.

Yani kamu oyu yüzünden mi böyle davrandı?

B. R. – Evet.

Başka bir soruna gelelim. Toplumun ayakta durması uğruna bir insanın özgürlüğünden yapabileceği fedakârlığın payı.

B. R. – Sosyal düzen her halde korunmalı, gerçek olan budur. Dünya, olanaklar ölçüsünde, hırsızlık ve cinayetlerden korunmalı. Bu iç düzeni, bir dereceye kadar polis garanti etmektedir. Özgürlükde yapılacak kısıntılar, özellikle topluluğun çok kalabalık olduğu durumlarda, gereklidir. Trafik yönetmeliğine bakın. Ben genç iken otomobil yok denecek kadar azdı; herkes istediği gibi kullanırdı arabasını.

Çok ayrıntılı bir yönetmelik var şimdi. Aldırmayın isterseniz; hem sizin hem başkalarının başına çıkacak belâları görürsünüz. Dünya üst üste yaşıyor. Bundan ötürü. ulusların eskiden üstüne titrediği bazı özgürlüklerin zararlı olmaya başladıklarını sanıyorum. Uluslara da birer trafik yönetmeliği gerek.

Yeni sınırlamalara mı tarafsınız?

B. R. – Evet, çünkü bir ulusun özgürlüğü saçmalığa kadar gidebilir. Sosyalistler, bugün enternasyonalizasyonlarına elveren delillerin doğal kaynaklarını ulusculuk yararına kullanmışlardır. Bunların en belirli örneği petroldür. Küçücük bir milletin sırf bol miktarda petrol çıkıyor diye toprağını keyfi nasıl isterse öyle kullanmasına akıl erdiremem.

Özgürlüklerin genişletilmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

B. R. – Özgürlükler, kafa sınırları içinde büyümelidirler. Azalmaları gerekirse bu da benim dilimle sahip olma çevresi içinde olmalıdır

10. DARGÖRÜRLÜK VE HOŞGÖRÜRLÜK.

Dargörürlüğü deyimler misiniz Lord Russell?

Bertrand Russell: Şu veya bu şeye aşırı bir önem veren ve geri kalan her şeyi hafif bulan adama ben dargörürlü derim. Şerefli insanlar köpeklere zulmedilmesini hoş görmezler. Ama köpeklere yapılan zulum eşine ender rastlanır bir vahşet kabul edilirse bu dargörürlük olur.

Tüm kitlelerin dargörürlüğe kapıldıkları sanırım sık sık görülmüştür?

B. R. – Evet, insanlık tarihinin hemen her anında, dünyanın hemen her kesiminde toplumların yakalandığı akıl hastalıklarından biridir bu.

Bunlardan en köklü olanlarını sayabilir misiniz?

B. R. – Kaç tane var. Yahudi düşmanlığını alalım ele. Özellikle bu örnek iğrençtir. Çünkü en korkunç gösterisi, bize en yakın olanıdır. Ve öylesine iğrenç ki düşünmek bile istemiyor insan. Bunun söylenecek şey olmadığını, ya da kimsenin işitmekten haz etmediğini bili-

yorum. Yahudi düşmanlığı hıristiyanlıkla beraber doğmuştur. Ondan önce böyle şey yoktu. Roma hıristiyan olduğu gün yahudi düşmanı kesildi.

Peki neden?

B. R. – İsa'yı yahudiler öldürdü deniyordu. Böylece yahudi kini de doğrulanmış oluyordu. Şüphesiz gerçek nedenler iktisadî idi. Ama kendilerini bu şekilde haklı çıkarıyorlardı.

Nasıl oluyor da dargörürlük, insanları kütle halinde avucuna alabiliyor?

B. R. – Dargörürlük, beraberce iş görmek hazzını veriyor. Bir dargörürler topluluğunun keyfine son yoktur, bir tür arkadaşlık egemendir. Aynı nedenler coşturur onları. Her siyasî partide aynı rahatlık içinde tünemiş bir dargörür grubu bulabilirsiniz, ve bu eğilim yayıldıkça başka bir grubun kini ile birleştikçe dargörürlük büsbütün yeşerir.

Ama dargörürlüğün iyi davranışlara da yol açtığı görülmemiş midir?

B. R. – Kısaca davranışlara ön ayak olur. Ama iyi davranışlara ön ayak olduğuna tarihte örnek var mı bilmiyorum. Taşıdığı kinden ötürü yalnız kötü davranışlara itelemiştir. Genel dargörürlüğe katılmayanlardan nefret edilir. Bu çoğunlukla böyledir.

Yerini ekonomik düşüncelere bıraktığı ölçüde dargörürlüğün ortadan kalkması ya da zararsız hale gelmesi düşünülemez mi? Haçlı seferlerinde olduğu gibi.

B. R. – Bilmiyorum. Haçlı seferlerinden nasıl bir iyilik sağlandığını göremiyorum. Haçlılarda iki akım var: dargörürlük ve ticaret. Bu sonuncusu çok güçlü idi ama dargörürlüğün desteği olmadıkça pek bir şey yapamazdı. Kabaca, dargörürlük askerleri, ticarî çıkarlar da generalleri sağlıyordu denebilir.

Büyücülüğün de rolü büyük oldu...

B. R – Hem de nasıl Özellikle 1450 ile 1600 başları arasında. Aklıma değerli bir din adamının Büyücülerin Çekici adlı kitabı geliyor. Bu kitap gerçek bir büyücü avı çılgınlığı yaratmıştı; hem de avlanan, avcının haklı olduğuna inanıyordu. Pek muhtemelen Jeanne d'Arc'ta kendini büyücü sanmış ve bu yüzden bir sürü insan büyücülükten hüküm giymişti. Zalimlik salgını sınır tanımıyordu. Kitaplarından gerçekten insan ve aydın birisi olduğu sezilen Sir Thomas Browne gibi bir adam bile, savcı olarak fiilen büyücülük duruşmalarına katılmıştı. Büyücülüğü yadsımanın bir tür ateizm olduğunu söylüyordu; delili İncil'de değil mi idi: "Büyücüyü yaşatmayacaksın" ve eğer, büyücü olduklarını bile bile onları yakmak hoşuna gitmiyorsa, İncil'e inanmıyorsun demektir; o halde Tanrısızsın.

Hiç olmazsa görünüşte aklı başında insanların böyle dargörür olabilmelerini nasıl açıklarsınız?

B. R. – Aklı başında deyimi nisbîdir. Sağlam insan çok azdır. Hemen herkeste ufak tefek delilik eğilimi vardır. Hatırlarım, Kalifor-

niya'da yağmurun bardaktan boşanırcasına yağdığı bir gün, arabamıza sırıl sıklam olmuş birini almıştık. Bu adam ırk ayırıcılarına veriştirip duruyordu. Doğrusunu isterseniz ben de onunla aynı görüşte idim. Bir ara Filipinler'den söz açıldı, o zaman bizim yolcu, Filipinliler'in iğrenç kişiler olduğunu söyledi. Görüyorsunuz, bu ufak çılgınlık yönü onda da vardı.

Dargörürlük sorununu bu kadar önemli yapan nedir?

B. R. – Dertlerimizin çoğunun nedeni.

Ama örneğin katolik kilisesi, muhtemelen, bazı doğmalara inanmanın bunlara inanmaksızın yaşamaktan daha önemli olduğunu düşünmüştür. Bu tutum ile bugünkü düşünce şeklimiz arasında hiç bir ayrılık yok mu?

B. R. – Sadece yüzeyde bir ayrılık var. Bütün dünya katolik kilisesine bağlı değil ki; hem pek çok kimse de onun gücünden sıyırabilir kendini. Ama H Bombası herkesi bulabilir.

Bu konuya biraz daha yakından baksak?

B. R – Evet, konuya değer. Doğu ile Batı arasındaki gerginlik, hepimizin kanını donduran bu tehdit, dargörürlük ve duruma göre, komünizme ya da anti komünizme olan körü körüne inanç yüzündendir. İki taraf ta kafaları ölçüsüz bir iman ile doldurmak çabasında. Bu inanç türünü dargörürlük olarak deyimlemiştim. Karşımızdakinin kötü bulduğumuz yönlerini ezmek, insan neslinin yaşamasından daha önemli. Bizleri tehdit eden bu iki kampın dargörürlüğüdür.

Hoşgörürlük nedir?

B. R. – Düşüncenin yönüne göre değişir. Tam anlamında hoşgörürlük, ortada suç olmadıkça , düşünceleri için kimseyi cezalandırmamaktır.

Tarihte, sayabileceğiniz hoşgörürlük dönemleri olmuş mudur?

B. R. – Otuz yıl savaşları sonunda gerçekten hoşgörür olmuştur insanlar. İngiltere'de, iç savaştan ötürü, biraz daha sonradır. Hoşgörürlüğü ilk uygulayan ülke Hollanda'dır. On yedinci yüzyılın bütün büyük düşünürleri, yaşantılarının bir anında Hollanda'ya sığınmışlar ve silinmekten kurtulmuşlardır. Bu dönemde İngilizler ötekilerden daha ağır çekmiyorlardı. Hobbes için açılan parlamento kovuşturmasını hatırlayın. Hobbes'un dengesiz bir kişi olduğu sonucuna varılmış ve yapıtlarının İngiltere'de yayımı yasaklanmıştır. Hayli sürmüştür bu yasak.

Atinalılar hoşgörür kimseler mi idi sizce?

B. R. – Aşağı yukarı Atinalı'nın hoşgörürlüğü, onsekizinci yüzyıl öncesi modern devletlerinkinden daha ileri idi. Ama bu da tam ve ayrıntısız bir hoşgörürlük sayılmaz. Sokrat'ın başına gelenleri herkes bilir ve bu şekilde ölen de bir o değildir. Anaxagore selâmeti kaçmakta buldu. Aristo da, İskender'in ölümünden sonra aynı şeyi yaptı.

Bir hoşgörürlük dönemi yaşayıp yaşamadığımız nerden anlaşılır? Bir ölçünüz var mı?

B. R. – Özgürlükler var. Basın, düşünce, propaganda özgürlükleri. İstediğinizi okuyabilmek, seçtiğiniz dine kendinizi vermek ya da hiç bir dine bağlanmamak özgürlükleri.

Ama bunların hepsi var Batıda. Buna karşın biraz önce dargörürlüğün hiç bir zaman bu kadar güçlü olmadığını söylüyordunuz...

B. R. – Bu özgürlüklerin gerçekten var olduklarına inanmıyorum. Bütün resmî kütüphaneleri elekten geçirdikleri zaman Amerika'da olup bitenlere bir bakınız. Buna hoşgörürlük diyemezsiniz.

İstek olmadıkça bir şey yapılamaz. İstek fazlası dargörürlük tehlikesine götürür. En iyi tutum hangisidir? Dargörürlüğe bulaşmaktan nasıl sıyrılınır?

B. R. – Hiç bir şeyden emin olunamaz, ama buna karşın yararlı olabilecek bir prensip var. Ancak bir şeyin gerçekliğine inandıktan sonra işe koyulmak. İnsan yanılabilir, kötü bir şey yapar. O zaman durmak gerek. Örneğin bu prensibi insanları yakma cezasına uygulayalım. O devirde benimsenen dinbilimi gerçeçeğin kendisi olsa idi, dinsizleri yakmak doğru bir tutum olurdu. Ama bu dinbiliminin kesin olarak doğruluğundan en küçük bir şüphe var idi ise, o zaman da kötü bir iş yapılıyor demekti. Bu prensip bize yön gösterebilir sanırım.

Bunu siyasi partilere ve hükümetlere de uygular mısınız?

B. R. – Elbette. Bir partiye giren herkes diğer partilere bağlı olanların yanlış yolda oldu-

ğunu sanır. Ama bu da onları öldürmek için yeter neden olamaz.

Açıklığa ya da karanlığa götürmemesi için hoşgörürlüğe çizeceğiniz sınırlar nelerdir?

B. R. – Cevabım bir liberalinki olacak. Düşünce konusunda hoşgörürlük herkesin önünde yapılmalı. Yasanın başka türlü olması gerektiği savunulabilir. Ama yasa değişmedikçe tutumları suçlu sayılacak kişiler hoşgörürlüğe lâyık değillerdir. Bir örnek alalım. Ölüm cezasına taraftar olabilir ve bu cezanın uygulanmadığı bir ülkede de kabulünü isteyebilirsiniz. Ama lâyıktır bahanesi ile birisini öldürmeye kalkmayın.

Dünyayı kapsayan bir dargörürlük dalgası yok mu ? Şu anda bu dalgalardan birinin altında değil miyiz? Bu dalga daha da yayılmak eğiliminde mi?

B. R. – Evet. Yüzey durulursa, dünya yerine otururşa. Oynak denge dargörürlüğün yararınadır, yani dünyaya denge vermeli.

Dünyada dargörürlüğü azaltma umudu var mı?

B. R. – Var, hem de çok; bu bir politika işidir sanırım. Bunun için, yeni bir dünya savaşından o kadar ürkmememiz gerek. Kısa zamanda, doğuda da batıda da hoşgörürlük ve ölçülülüğün yayıldığını göreceğiz. Ama gerginlik sürdükçe umutlar da azalacaktır.

11. H BOMBASI

H bombalı bir savaşın sonucu ne olur sizce Lord Russell?

Bertrand Russell: Bu soruyu cevaplandırmak çok zor ve cevabımı da olayların yargısına sunmak istemem. Ama atom yağmurlarına bakılırsa, öyle anlaşılıyor ki bu, kuzey yarım küresinde oturanların tümünün, güneydekilerin de büyük bir kısmının ölümü olacaktır. Böyle bir durumda, hiç kimse en ilkel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz. Yaşantımıza gerekli herşeyin sonu demektir.

Yani yeneni de yenileni de belirsiz bir savaş mı?

B. R. – Öyle. Tâ ki zafere yeni bir deyim bulmuş olasınız. Altı batılı, dört Rus, dört de Çinli kalır belki. Bu da doğu blokuna gerçek bir sayı üstünlüğü sağlar. İsterseniz zafer deyin buna siz.

Bir H bombası savaşı olur mu?

B. R. – Bütün kalbimle olmamasını umarım. Ama bugünkü durum sürdükçe olabilir bu savaş. Başlıca nedeni, askerlerin derhal bir misillemeye hazır olmaktaki direnmeleridir.

Onların yönünden bu da olağandır. Asıl tehlike, basit bir yanlış anlaşılmanın, hatta doğal bir olayın ortalığı birden karıştırmasıdır. Karşı taraftakiler savaşa isteyerek girildiğini sanacak ve ne var ne yok salıvereceklerdir. Oysa kimse istememiştir. Yani olanaksız değil.

Mademki silâhlanma yarışına girişilmiş, o halde savaştan kaçınılamaz diyenler var. Siz de bu kanıda mısınız?

B. R. – "Kaçınılmaz" sözünü sevmiyorum. Ama genellikle silâhlanma yarışının savaşa götürdüğü doğrudur. Tarih, sonunda savaşmak için nasıl silâhlanıldığına örnekler vermektedir. Psikolojik olarak, bu doğaldır, çünkü, silâhlanan bir düşman korku, kin ve daha çok silâhlanma isteği yaratır; huzurlu değildir, gittikçe silâhlanır ve insanlar da daha sinirli olurlar; bu gerilim artık dayanılmaz olunca da, savaşmaktan başka çözüm yolu göremezler. Silâhlanma yarışının bu etkisini 1914 ten önce gördük.

1951 yılında Batı geniş bir silâhlanma proğramına girişmişti. Bu davranışın Ruslar'ı durdurduğu kanısında değil misiniz? Zaferlerinin ne çabuk ne de kolay olmayacağını onlara duyurmuş ve cesaretlerini kırmamış mıdır?

B. R. – Belki de. Hiç bir şey, o zamanlar Rus yöneticilerinin kafalarından nelerin geçtiğini bilmek ve bir saldırı savaşına kararlı olup olmadıklarını söylemek kadar zor olmaz. Şunu diyebilirim ki, eğer hükümetler kendilerine silâhlanma yarışını sürdürmekten başka yapa-

cak iş bulamazlarsa çatışmayı sadece ileri bir tarihe bırakıyorlar demektir. 1914 ten önce, çifte uçurum politikalarının bizleri sürüklediği krizlere benzer krizler gördük. Bunlar, 1914 savaşma götürdü. Halk birbirine "Yok canım, diyordu, silâhlanma dengesi sayesinde savaşı önleriz." yanılıyorlardı. Korkarım gene de yanılıyorlar.

H Bombasının hiç olmazsa hükümetleri korkuttuğu başka koşullar altında savaşı göze alabilecekler iken –çeşitli Berlin krizleri sırasında bile– felâketi önlemek için ellerinden geleni yaptıkları ileri sürülemez mi?

B. R. – İstediğiniz kadar ileri sürün ve tekrarlayın. Bana gelince, bir kez daha tarihin size karşı tanıklık ettiğini sanırım. Barış ödülünü kuran ve barışçılığı dünyaya ün salan Nobel'in dinamiti bulduğunu herkes bilir. Nobel dinamitin savaşı öylesine korkunçlaştıracağına inanmıştı ki, artık bir daha savaş olmayacağını sanıyordu. Hiç de öyle olmadı; korkarım ki H bombası için de böyle olmasın.

Ama H bombasının yepyeni nitelikte bir silâh olduğu gerçek. Sadece bilinenlerden daha güçlü bir silâh değil, bambaşka bir şey.

B. R. – Doğru, ama insanlar korkunç bir kolaylıkla herşeye alışıyorlar. Hiroşima ve Nagasaki'nin bombalanması sırasında tüm dünya dehşete düşmüştü ve herkes "gerçekten korkunç bir şey bu" diyordu. Şimdi de, atom bombasına taktik bir silâh gözü ile bakılıyor ve kimsenin

uykusunu kaçırmıyor. Yaylar ve oklar gibi modası geçmiş, şefkat uyandıran bir şey.

H bombası tehlikesine karşı sizce fiilen ne yapılabilir?

B. R. – Çok şey yapılır. Birincisi ve en kolayı denemeleri durdurmaktır. Gerçekten bu büyük bir adım olur. Önce, uzmanların belirttiğinden çok daha zararlı oldukları anlaşılan atom yağmurlarına son verilmiş olur. Ama daha önemlisi var. Denemelerin durması özellikle, diğer ülkelerin H bombası yapmalarını engeller. Takdir edersiniz ki, herhangi bir hükümetin sorumsuz bir işe girişmek olanağına sahip olması tehlikeleri akıl almaz şekilde artıracaktır. Bundan başka, bu silâhları yasaklamak gittikçe zorlaşacaktır. Bu yüzden bence denemelerin durdurulması için anlaşmaya varılması büyük önem taşır. Bu görüş, siyasî gerçekcilik görüşüdür ve bugün dikkate alınmaktadır. Sonra, hiç bir yeni ülkenin, H bombası yapmamasında da anlaşmak gerek. Şayet, İngiltere'nin bu anlaşmayı kolaylaştırmak için, H bombasından cayması gerekirse, böyle bir koşula uymanın çok doğru olacağı kanısındayım.

Böyle bir anlaşmaya varabilmek için ne yapmalı? Fransa ve sanayi olanağı büyük diğer ülkelerin H bombası yapmalarına nasıl engel olunabilir?

B. R. – Amerika ile Rusya arasında bir anlaşma ile. Böylece, uyduların çizilen yolda yürümeleri için ekonomi ve propagandalarının bütün gücü ile bastıracaklardır.

Size göre İngiltere, tek taraflı olarak H bombasından caymalı mıdır?

B. R. – Evet ama, Rusya ile Amerika'nın anlaşması koşulu ile. Yalnız bu iki Devlet H bombasına sahip olursa, İngiltere, "Alâ, biz de küçük ülkeler topluluğuna katılıyoruz." diyebilir.

Bu bir iş önerisine benziyor. İngiltere bombasından cayarsa, öteki ülkeler de cayacaklar ve Rusya ile Amerika da bunun böyle olmasını kontrol mu edecekler?

B. R. – Akıl bunu gerektirir. Ama bu ancak ilk adımdır. Bu anlaşma umulan sonuçları garanti etmez ama gene de bir ilerlemedir.

H bombasını Amerika ile Rusya'nın eline bırakmanın tehlikeli olacağını sanmaz mısınız?

B. R. – Tehlikelidir elbette ve tehlikenin yeni siyasal tedbirler alınmadıkça kaybolmayacağı da bilinmelidir. Kimsede H bombası olmasa bile nasıl yapıldığı biliniyor. Savaş patlar patlamaz hasımlar hemen bomba yapmaya koyulacaklar. Bu tehlikeyi yoketmek için ne olursa olsun savaşı önlemek gerek. Bence H bombası bu ikisinde oldukça savaş tehlikesi hayli azalır. Geçici savaş tehlikesi de pek vahim olmaz. Savaşın kendilerine yarayacağını sanan, bilmem hangi çılgınlar hükümetinden de gelecek riskler azalmış olur. Tüm olarak görüşmeler kolaylaşır ve daha sağlam anlaşmalar yapılır.

Şimdiye kadar pratik alanda, yani devlet adamlarının ve hükümetlerin, yararlanabilecekleri olanaklar alanında kaldık. Şimdi başka bir alana geçmiyor muyuz? Asıl ülkü bu olanakları kendilerinin araması değil midir?

B. R. – Hayır. Daha değil. Bu noktaya ulaşmış gibiyiz ama benim aklıma uygulanması kolay çok daha önemli bir şey geliyor. O da, iki kampın da bir anlaşmaya varmanın faydasına inanmaları. 1945 ten bu yana Doğu ve Batı bir anlaşmaya varmak için hiç bir şey yapmadılar. İkisi de kabul edilmeyeceğini pek alâ bilerek, red edene ne gözle bakılacağının hesabı içinde, zamanlarını proje sunmakla geçirdiler. Hiç bir sonuca varılmamasına şaşmamalı. Hükümetlere, gerçekte önemli olanın, görüşme için görüşme yapmak değil ama bir anlaşmaya varmak olduğunu anlatabilsek, büyük başarı olurdu. Bu da politikacıların pratik alanına girer.

Yani H bombasının ortaya koyduğu gerçek sorun, savaşların engellenmesidir. Çünkü bir kez savaş başlayınca, önce bırakılmış da olsa bomba ya kullanılacak ya da çoğaltılacak.

B. R. – Tamam. İşte bunun için nükleer silâhsızlanma anlaşmaları, bazılarının ileri sürdüğü kadar önemli değil. Başlıca faydaları, gerginliği azaltmak, uzun süreli bir çözüm sağlıyabilmek için gereken koşulları yartmaktır. Bugünkü durumda, yalnız nükleer silâhlar değil, etkileri H bombası kadar tehlikeli görünen biolojik ve kimyasal silâhlar da göz önünde tutulursa, insan neslinin günleri sayılı görünüyor.

Tâ ki savaşları kesinlikle önlemenin yolunu bulalım.

Peki ne olabilir bu yol?

B. R. – Bir tane var, o da bu önemdeki bütün silâhları tekeline alacak bir dünya hükümeti. Devletler arasındaki tüm anlaşmazlıklara eğilecek, çözüm yolu gösterek ve gerektiğinde bunları uygulayacak, hiç bir asî devletin kendisine kafa tutamayacağı güçte bir dünya hükümeti.

O zaman hükümetlere bırakılacak kara, deniz ve hava kuvvetleri ne olacak?

B. R. – İç düzeni korumaya yetecek kadar. Polis görevlerine ve ulusal plânda hükümet kararlarını uygulamaya yeterli ama komşu ülkeye saldırmak için yetersiz güçte.

Yani Rusya, Amerika, İngiltere sınırları içinde patlak verecek bir baş kaldırmayı bastırabilecekler ama, kendi ülkeleri sayılmayan, örneğin Rodezya gibi yerlere karışamayacaklar.

B. R. – Evet. Rodezyalılar'la, ya da diğer ülkelerin işi ile bir devlet değil, uluslararası otorite uğraşacak. Her ulusun, öteki uluslarınkine karşıt özel eğilimleri vardır. Bu tür sorunlar, daha güçlü bir devlet eliyle değil, uluslararası otorite eliyle çözümlenmeli.

Uluslararası otoritenin kararına boyun eğmeyecek bir ülkeye karşı nükleer silâh kullanımını düşünüyor musunuz?

B. R. – Çok nazik bir soru bu; cevap vermemeyi seçmek isterim. Ama ille bir şey söyle-

mek gerekiyorsa "evet" derim. Zorluk, atom bombalarının sadece düştükleri ülkelerde değil, ayrıntısız her yerde yıkıntı yapmalarında. Eski silâhlardan ayrımı da burada.

Halkların ve hükümetlerin H bombası sorununu çözümleyecekleri konusunda iyimser misiniz?

B. R. – Bazen iyimserim, bazen de değilim. Yöneticilerin sağ duyularının nereye kadar gittiğini kimse bilemez. Bununla beraber uğraştıkları sorunların neler olduğunu zamanla anlayacaklarını umut edebiliriz.

12. İNSANLIĞIN GELECEĞİ.

Bu konuşmalarımızda pek çok şeylere değindik Lord Russell. Bütün bunlardan, insanlığın neyi umut etmesi ve neden korkması gerektiği konusunda genel bir sonuca varabiliyor musunuz?

Bertrand Russell: Bana çok güç bir soru sordunuz. İhtimaller görüyorum. Kimisi çok karanlık, kimisi de güven veriyor bana. Ama en karanlıkları üzerinde durmalı sanırım...

Öyle olsun. En karanlıklarından başlayalım.. Gelecek bize neler gösterecek?

B. R. – Bizi en çok tehdit eden tehlike –insan nesli savaşarak kendini yok etmezse eğer– asker usulü bir yaşantı. Bilimsel buluşların, kırtasiyecilik eğilimlerinin etkisi ile dünya öylesine örgütlenebilir ki, oturulacak yer olmaktan çıkar.

Yöneticiliğin ağır basacağı kanısında mısınız?

B. R. – Çok mümkün, hele etkililik ve bilim ile birleşirse. Çünkü yönetmen pek çok şeye sokuyor burnunu. Bunun iyi yönü de var, ama kötü yönü daha çok.

Hangisi kötü olabilir?

B. R. – Ana okulu biter bitmez kişinin kanısı ve düşüncelerinin üstüne çöken o korkunç ağırlığı düşünün. Bir insanın umutları, korkuları, eğitimi ellerinde tutan makamlar tarafından dışarıdan ayarlanabilir. O zaman istenene uygun yönde umutlanacak ve korkacaktır. Ve eğitimi, büyük ölçüde hükümetin istediği gibi düşünmesini sağlamak yönünde olacaktır. Bilirsiniz ki bu da her zaman akla uygun düşmüyor...

Her zaman, bu tür eğitime karşı duracak, sizin gibi bağımsız, güçlü kişi topluluklarının bulunabileceğine inanmıyor musunuz?

B. R. – Hayır. İnanmıyorum. Hayır, benim gibiler, rastlantıların büyük yeri olan eski geleneklere göre yetişmişlerdir. Sanırım dünyanın geleceği böyle değil. Benim dünyamda kaçamak yollar, vardı; aynı kalıba sokmuyorlardı herkesi.

Yönetimin her şeye el koyacağı gün, kimsenin kişisel yaşantısı olmayacağını söylediniz. Biraz açar mısınız?

B. R. – Bu sorunun bir yönünü, çok önemli bir yönünü ele alın. İnsan çoğalımına en yararlı kuralların neler olacağını araştırma bilimini. Bir hükümet düşünün ki bizimkinden daha üstün bir ırk yaratmak hırsı gözünü bürümüştür. Ne olursa olsun, işe belirli bir orandan, örneğin yüzde beş erkek ve yüzde otuz dişi oranından başlamak, geri kalanları da kısırlaş-

tırmak gerekecektir. Pek hoşa gider bir şey değil ama, pek alâ da olabilir.

Bilimsel olanaklar insanların kafasını bu kadar kurcalar mı?

B. R. – Bu insanlar, askerî üstünlük kazanacaklarından emin iseler evet. Tabiî istenirse böyle bir ırk ta yaratılabilir. Bunların tutumu savaş alanında, bildiklerimizden ayrımlı olacaktır. Şu düşünceyi insanların kafasına sokmak zor değildir. Atom silâhları gerekli idi, çünkü karşısındakinde vardı; doğumların bilimsel sınıflandırılması, düşman da aynı şeyi yaptığından, gereklidir.

"1984" ya da "Dünyaların en iyisi" konularına girdik gibi (1). *Ama bunun komünist olmayan dünyada uygulanabileceğini gerçekten düşünüyor musunuz? Bir de konformizm sorunu var...*

B. R. – Komünistlere oranla burada tehlike belki biraz daha az ama tehdit gene var.

Konformist kanılar, konformist bir giysi, alışkanlıklar, düşünceler v. b. var mı?

B. R. – Sanat yapıtlarını düşünün. Gezilerim sırasında, özellikle Amerika'da, sanata karşı nasıl saygı duyulduğunu, Avrupalı sanatçıların nasıl baş tacı edildiğini, nasıl olukla dolara boğulduklarını gördüm; ama kendisini de birgün bir sanatçı yapabilecek olgunluğa sahip hiç bir Amerikalı çocuğa rastlamadım. İşte Amerikalılar bunun için Avrupalı sanatçıların hayranıdırlar.

1- 1984: George Orwell. Yeni Dünya: Aldous Huxley.

Rusya'da sanat çok hırpalandı mı?

B. R. – Gidip görmediğim için bir şey diyemeyeceğim. Ama hırpalanmış görünüyor. Doktor Jivago'ya karşın edebiyat pek çok darbe yedi. Çarlar zamanında Rus edebiyatı en önde gelenlerden biri idi. Bugün bunu söyleyebilir miyiz?

Ya bale?

B. R. – Bale, Çarlık devrinin bir kalıntısıdır. 1920 de gördüm, bir vazoya yerleştirilmiş çiçekler kadar etkiledi beni. Çok güzeldi. İç açıcı idi, ama eski havası kalmamıştı. Müze eşyasına benziyor şimdi.

Bütün bunlar, yeniliklerden yoksun bir kavrukluğa mı götürüyor?

B. R. – Evet, tehlike de burda. Sonunda sıkıntıdan çöp sepetine attığımız kopyeler örneği kuşaktan kuşağa yaşayıp giden piçleşmiş bir Bizans toplumu türü.

Çok dertleri var insanın. Bence bunlardan biri hiç bir şeyi ölçü içinde yapamaması. Neye el atsa, ölçüyü kaçırıyor. Kararlı olmayı hiç bir zaman öğrenemiyecek mi dersiniz?

B. R. – Umut ederim. Gerekli bu, hem olabilir de . Burada, karanlık bir takım kehânetlere daldık. Bütün kalbimle gerçekleşmemelerini dilerim.

Pek alâ, biraz da hoş şeylerden sözedelim.

B. R. – Önce göz önünde tutulmak gereken bir şey var. Eski çağların çare bulamadığımız dertleri de dahil, bu günün dertlerine çare

bulabiliriz. Bunlar sürer giderse diğer insanları mutlu kılmak için girişiğimiz bu büyük işte, ruhumuzda, irademizi engelleyen kötü tutkular yer etmiş demektir. Modern tekniğin etkisi büyük, ama yoluna giremeyen kişilerin psikolojisi, tutkularındaki aldatıcılıktır. Bunu unutmamalı. En sonunda da, her şeyin bir birine pek yakın olduğu bu dünyada bir insanın mutluluğunun, nefret de etse, komşusunun mutluluğuna uyduğu ölçüde gerçekleşebileceğini görebilmek gerek. Bu koşullar sağlanınca dünya şimdiye dek tanımadığı bir mutluluğa kavuşacaktır.

İnsanlar, tutkularına gem vurdular diyelim. O zaman hangi kötülüklerden kurtulmak gerek?

B. R. – Önce savaş. Sonra yoksulluk. Eskiden yoksulluk, bazı insanlar için çaresi olmayan bir hastalıktı. Bugün böyle değil. Dünya yoksulluğa son vermek isterse kırk yılda çözümler bunu. Hastalık geriledi, daha da gerileyebilir. İnsanların istedikleri kadar ve istedikleri zaman yaşamaktan kıvanç duymalarına hiç bir engel yoktur.

Olumlu konulara girdik. İnsanın gelecekte başka neler yapmasını diliyorsunuz?

B. R. – Bunda eğitime çok şey düşüyor. Herkese insanlığın, çıkarları ortak bir aile olduğunu, işbirliğinin öneminin yarışmadan daha büyük olduğunu, birbirlerini sevmenin, yalnız bir ahlâk görevi, bir dinsel ödev değil, aynı zamanda kendi mutluluğu için en akıllı politika olduğunu öğretmek gerek.

İnsan bilime bir çok güzel şey borçlu. Bunlardan biri de pek yakında haftalık çalışma süresinin on saate kadar indirileceği. Boş zamanlarda neler yapmalı?

B. R. – Eğer, dünya , keyifli zamanlarımda düşlediğim şu dünya gerçekleşirse insan, varlıklı ve kültürlü kişiler neler yaptılarsa hepsini yapacaktır. Onsekizinci yüzyılın soylusu çok kez kültürlü idi. Bol zamanı vardı ve yararlanmasını bilirdi, ama bu da çok kez yanılmasına engel olmadı. Ne olursa olsun bu soylular, sanatı teşvik etmek, görkemli konutlar yapmak, bahçeler düzenlemek ve bir sürü güzel şeyler yaratmak olanağını buldular. Bazen, bu boş zamanlardan herkesin yararlanacağı bir dünyayı, herkesi aynı yeterli kültür düzeyine ulaşmış görmek için, öylesine istiyorum ki!

Ya serüven?

B. R. – Bu derdi otoriteler düşünsün. Az para ve az zaman harcamı ile insanlara gerektiğinde tehlikeli, gençlerin düşlediği türden serüven olanakları sağlamalı. Kutuplara giderler, dağlara tırmanırlar, ya da birgün, olursa uzayda gezerler. Bütün bunlar çok kez savaşlarda harcanan enerjiye kullanım olanağı sağlar.

Yarının insanlarına söyleyecek bir şeyiniz var mı?

B. R. – Bilgileriniz size, insanoğlunun şimdiye dek tanımadığı bir güç veriyor. Bu gücü iyiye de kötüye de kullanabilirsiniz. İnsanları

birleştiren aile bağına, ancak beraberce mutlu olacağımıza, yoksa tüm perişanlığa gömüleceğimize inanıyorsanız, bu gücü iyiye kullanabilirsiniz. Zengin bir azınlığın, yoksulların sırtından geçindiği çağ geride kalmıştır. Bitti bu. Kimse kabul etmez. Siz de mutlu olmak isterseniz, komşunuzun mutluluğuna saygı gösterin. Akıllı bir eğitimin kişiyi aydınlığa kavuşturacağına ve ona başkasının mutluluğu içinde, kendi mutluluğunun koşullarını göstereceğine inanıyorum. Bazen, insanları özgür, güçlü, zeki, kimsenin baskı görmediği bir toplum canlanıyor gözlerimin önünde. İnsanları ne yaptığını bilen, ortak çıkarların kişisel çıkarları bir yöne ittiği, her çabası, zekâ ve düş gücünün meyvası olan bu koca yapıta yönelmiş bir dünya. İnsanlar isterlerse kurarlar bu dünyayı ve bir gün kurulursa eğer, şimdiye dek görülmemiş mutluluk örnekleri ve heyecan ile dolu, daha başarılı, daha göz alıcı ve daha yüce bir dünya olacaktır.

BİLGİ YAYINLARI DENEMELER, ANILAR
DİZİSİNDEN ÇIKAN KİTAPLAR

1. Albert Camus BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR
3 Lira

2. Gustave Janouch KAFKA İLE KONUŞMALAR
4 Lira

3. Albert Schweitzer ÇOCUKLUĞUM VE GENÇLİĞİM
4 Lira

4. D. Lawrence ANKA KUŞU 5 Lira

5. Bertrand Russell DÜNYA GÖRÜŞÜM
4 Lira

Her geçen gün yokolma şansımız artıyor. Çılgınca bir oyun oynuyoruz: H bombası var sonunda. Yüzbin yıllık öyküsüyle birlikte insan soyu bir mantar - buluta dönüşecek.

«Başı bulutlara değen kuleler, saraylar,
Ulu tapınaklar, koca yerkürenin kendisi,
Üzerinde ne varsa, hepsi, hepsi yokolacak...»

Shakespeare, Fırtına, IV, I.

Ya da insan değerinin çiğnenmesine göz yumacağız; ulusların yerini sürüler alacak. Bilim üstüne kurulmuş bir yabanlık alacak uygarlığın yerini. Karşı koymalı.
Nasıl?

Bertrand Russell işte bu sorunun çözümünü arıyor. Şöyle özetlenebilir tutumu: Düşünce alanında, katı öğretilere, yalnızca geleneğe dayanan kanılara karşı şüphecilik, salt inanç yerine sağduyu, bağnazlık yerine sevgi ve anlayış; eylem alanındaysa yiğitçe bir direnme. Kökten çözüm isteyen, aradığını bulamaz burada. Devrimci değildir Russell. Gelecekte gerçekleşecek yetkin bir düzen, soyut bir insanlık ülküsü uğruna somut insanı gözden çıkarmaz. Mutluluğun «burada ve şimdi» ele geçirilmesidir baş kaygısı.

«Dünya Görüşüm» Çağımızın ünlü düşünürü Bertrand Russell'ın bütün yönlerini açık ve seçik ortaya koyduğu bir eseridir.

4 LİRA

KAPAK BASKISI ÖNDER MATBAA - ANKARA